Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्री जैन धर्म प्रकाश.

देवं श्रेणिकवत्प्रपूजय गुरुं वंदस्व गोविंदवत् ।
दानं शील तपः प्रसंगसुभगां चाभ्यस्य सद्भावनां ॥
श्रेयांसश्च सुदर्शनश्च भगवानाद्यः स चक्री यथा ।
धर्म्ये कर्मणि कामदेववदहो चेतश्चिरं स्थापय ॥ १ ॥

પુસ્તક ૩૪ મું.] માહ-સંવત ૧૯૭૫. વીરસંવત-૨૪૪૫. [અંક ૧૧ મો.

१ श्री आत्मोपदेश सज्झाय.

સાસરીએ એમ જઇએ રે બાઈ સાસરીએ એમ જઇયે.
જિન ધર્મ તે સાસરૂં કહીયે, જિનવર દેવ તે સસરો;
જિન આણા સાસુ રઢીયાળી, તેના કહ્યામાં વિચરો રે બાઇ. સાસરીએ એમ જઇ૦
આરાં ને પરાં ક્યાંહિ ન ભમિયે, ભમતા જસ નવિ લહીયે રે
બાઇ. સાસરીએ૦ એ આંકણી.
શિયલ સ્વભાવ સોહે ઘાઘરીયો, જીવદયા કાંચલડી;
સમકિત ઓઢણી ઓઢી રે ઝીણી, શંકા મેલે ન ખરડી રે બાઇ. સાસરીએ૦ ૨
નિશ્ચય ને વ્યવહારતણા બે, પાયે નેઉર ખલકે;
બેઉ વિધ ધર્મ સાધુ શ્રાવકનો, કાને અકોટા ઝલકે રે બાઇ. સા૦ ૩
તપ તણા બે બેરખા બાંહે, તગતગે તેજે સારા;
જ્ઞાન પરમત તણું તે અર્ચા, માંહે પરિણામની ધારા રે બાઈ. સા૦ ૪
રાગ સિંદુરનું કીધું ટીલું, શિયલનો ચાંલો સોહે;
ભાવનો હાર હૈયામાં લહેકે, દાનનાં કંકણ સોહે રે બાઇ. સા૦ ૫
સુમતિ સાહેલી સાથે લેઇને, દીઠે મારગ વહીએ;
ક્રોધ કષાય કુમતિ અજ્ઞાની, તેહથી વાત ન કરીએ રે બાઇ. સા૦ ૬
મિથ્યાત્વી પીયરમાં ન વસીયે, રહેતાં અલખામણાં થઇએ;
મોહ માયા માવતર વિરૂઆં, દોહિલો કાળ નિગમીએ રે બાઇ. સા૦ ૭
અનુભવ પ્રીતમ સાથે રમતાં, પ્રેમે આનંદ પદ લહીએ;
વિનયપ્રભસૂરિ પ્રસાદે, ભાવે શિવસુખ લહીએ રે બાઇ. સા૦ ૮

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

૨ श्री समकितनी सज्झाय.

સમકિત નવિ લહ્યુંરે, એ તો રૂલ્યો ચતુર્ગતિ માંહે;
ત્રસ થાવરકી કરૂણા કીની, જીવ ન એક વિરાધ્યો;
તીન કાળ સામાયિક કરતાં, શુદ્ધ ઉપયોગ ન સાધ્યો. સમકિત૦ ૧
જૂઠ બોલવાકો વ્રત લીનો, ચોરીકો પણ ત્યાગી;
વ્યવહારાદિક મહા નિપુણ ભયો, પણ અંતરદૃષ્ટિ ન જાગી. સમકિત૦ ૨
ઉર્ધ્વ બાહુ કરી ઉંધો લટકે, ભસ્મ લગા ધુમ ગટકે;
જટા જૂટ શિર મુંડે જૂઠો, વિણુ શ્રદ્ધા ભવ ભટકે. સમકિત૦ ૩
નિજ પરનારી ત્યાગ જ કરકે, બ્રહ્મચારી વ્રત લીનો;
સ્વર્ગાદિક યાકો ફળ પામી, નિજ કારજ નવિ સિધ્યો. સમકિત૦ ૪
બાહ્ય ક્રિયા સબ ત્યાગ પરિગ્રહ, દ્રવ્ય લિંગ ધર લીનો;
દેવચંદ્ર કહે યા વિધ તો હમ, બહુત વાર કર લીનો. સમકિત૦ ૫

३ नारी सज्झाय.

રખે કોઇ રમણી રાગમાં, પ્રાણી મુંઝાઓ; અથિર એ બાળા ઉપરે, થિર શાને થાઓ? રખે૦ ૧
અનરથનું આશ્રમ છે, કલેશનો છે કંદો; વૈરોદધિ પૂર વધારવા, ચાવો પુનમ ચંદો. રખે૦ ૨
કુલટા નારીને કારણે, કેઇ કુલવંતા; આચરણ હીણાં આચરે, વાહાલાશું વઢંતા. રખે૦ ૩
દુઃખની દરી એ સુંદરી, દુરગતિની દાતા; આગમથી લ્યો ઓળખી, ગુણ એહના જ્ઞાતા. રખે૦ ૪
ખાંડ મીઠી કરી લેખવે, મળતાં મૂઢ પ્રાણી; ઉદય વદે કડૂઇ પછે, જિનમતિએ જાણી. રખે૦ ૫

४ अध्यात्म सज्झाय.

કિસકે ચેલે કિસકે બે પૂત, આતમરામ એકિલે અવધુત;
જીવ જાન લે. અહો મેરે, જ્ઞાનીકે ઘરસૂત દિલ માન લે. જીવ૦ ૧
આયા એકિલા જાવેગા એક, આપસ્વારથી મલિયા અનેક; જીવ૦
મટ્ટીય ગિરીંદકી જૂઠ ગુમાન, આજ કે કાલ ગિરેગી નિદાન. જીવ૦ ૨
તૃષ્ણા પાવલડી વર જોડ, બાબુ કાહેકું સિંચ્યો ગોર; જીવ૦
આગે અંગીઠી લાવેગી સાથ, નાથ રહોગે ખાલી હાથ. જીવ૦ ૩
આશા ઝોળી પાતરાં લોભ, વિષય ભિક્ષાચર નાચો થોભ; જીવ૦
કર્મકી કંથા ડારો દૂર, વિનય વિરાજે સુખ ભરપૂર. જીવ૦ ૪

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

५ वैराग्य सज्झाय.

યા મેવાસમેં બે, મરદો મગન ભયા મેવાસી;
કાયા રૂપ મેવાસ બન્યો હૈ, માયા જયું મેવાસી.
સાહેબકી શિર આણુ ન માને, આખર ક્યા લે જાસી. યા૦ ૧
ખાઇ અતિ દુર્ગંધ ખજાના, કોટમેં બહુંતર કોઠા;
વણસી જાતાં વાર ન લાગે, જૈસા જળ પંપોટા. યા૦ ૨
નવ દરવાજા વહે નિરંતર, દુઃખદાયી દુર્ગંધા;
ક્યા ઉસમેં તલ્લીન ભયા હૈ, રે રે આતમ અંધા. યા૦ ૩
છિનમેં છોટા છિનમેં મોટા, છિનમેં છેહ દિખાસી;
જબ જમરેકી નજર લગેગી, તબ છિનમેં ઉડ જાસી. યા૦ ૪
મુલક મુલકકી મલી લોકાએ, બોહોત કરે ફરિયાદી;
પણ મુજરો માને નહિ પાપી, અતિ છાંકયો ઉન્માદી. યા૦ ૫
સારા મુલક મેલ્યા સંતાપી, કામ કિરાડી કોટો;
લોભ તલાટી લોચા વાળે, તો કેમ નાવે ત્રોટો. યા૦ ૬
ઉદયરત્ન કહે આતમ મેરા, મેવાસીપણું મેલો;
ભગવંતને ભેટો ભલી ભાતે, મુક્તિપુરીમેં ખેલો. યા૦ ૭
સાખી—આતમ અનુભવ રસીકકો, અજબ સુન્યો વિરતંત;
નિવેદી વેદન કરે, વેદ ન કરે અનંત. ૧

६ तेर काठीयानी सज्झाय.

ઝાંઝરિયા મુનિવર ધન્ય ધન્ય તુમ અવતાર—એ દેશી.
સોભાગી ભાઇ ! કાઠીયા તેર નિવાર;
ઉત્તમ પદવી તો લહોજી, જય જય જંપેરે સંસાર. સો૦ કા૦ ૧
સાધુ સમીપે આવતાંજી, આળસ આણે અંગ;
ધર્મ કથા નવિ સાંભળેજી, મોડે અંગ બહુ ભંગ. સો૦ કા૦ ૨
બીજો મોહ મહાબલીજી, પુત્ર કલત્રશું લીન;
પ્રાણી ધર્મ ન આચરેજી, ઘર ધનને આધીન. સો૦ કા૦ ૩
ત્રીજો અવજ્ઞા કાઠીયોજી, શું જાણે ગુરૂ એહ ?;
વ્યાપારે સુખ સંપજે જી, કીજે હર્ષે તેહ. સો૦ કા૦ ૪
ચોથે માન ધરે ઘણું જી, મુઝ સમ અવર ન કોય;
કેમ વંદુ જણ જણ પ્રત્યેંજી, એમ મહોટી મામ મન હોય. સો૦ કા૦ ૫

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પાંચમે ક્રોધવશે કરીજી, છાંડે ધર્મના સ્થાન;
ધર્મ લાભ મુજ નવિ દીયોજી, નવિ દીયો ગુરુ સનમાન. સો૦ કા૦ ૬

છઠ્ઠે જીવ પ્રમાદથી જી, કરે મંદિરાદિક સેવ;
ગુરુવાણી નવિ સદ્દહેજી, નવિ માને જિન દેવ. સો૦ કા૦ ૭

સાતમે કૃપણપણા થકીજી, નાવે સાધુ સમીપ;
ધર્મકથા નવિ સાંભળે જી, મંડાવશે ધન ટીપ. સો૦ કા૦ ૮

આઠમે ગુરુભય ઉપન્યોજી, કહેશે નરકનાં દુઃખ;
કે કહેશે કેમ નાવિયાજી, પામશો કહો કેમ મોક્ષ? સો૦ કા૦ ૯

નવમે દહેરે આવતાંજી, દાખવે શોક વિશેષ;
ઘરનાં કારજ સવિ કરેજી, ધર્મનાં કાજ ઉવેખ. સો૦ કા૦ ૧૦

અજ્ઞાન દશમે કાઠીયોજી, દેવતત્ત્વ ગુરુતત્ત્વ;
ધર્મતત્ત્વ નવિ સદ્દહેજી, એમ આણે મિથ્યાત્વ. સો૦ કા૦ ૧૧

વ્યાક્ષેપક અગ્યારમે જી, ઝગડળતો દિન રાત;
પ્રાણી ધર્મ ન ઓળખેજી, સમજાવ્યો બહુ ભાત. સો૦ કા૦ ૧૨

બારમે ધર્મકથા તજીજી, કૌતુક જોવા જાય;
રાત દિવસ ઉભો રહેજી, નયણે નિંદ ભરાય; સો૦ કા૦ ૧૩

વિષય તેરમો કાઠીયોજી, વિષયશું રાતા લોક;
વિષય સાકર લેખવેજી, અવર સર્વે મન ફોક. સો૦ કા૦ ૧૪

સિદ્ધક્ષેત્ર જાતાં થકાજી, કાઠીયા એ અંતરાય;
દ્રવ્ય ભાવથી ટળીયેજી, તો મનોવાંછિત થાય. સો૦ કા૦ ૧૫

તેર કાઠીયા જિને કહ્યાજી, સમજી વરજો એહ;
કુશલસાગર વાચક તણોજી, ઉત્તમ કહે ગુણગેહ. સો૦ કા૦ ૧૬

સાખી—જગ આશા જંજીરકી, ગતિ ઉલટી કુલ મોર;
ઝકર્યો ધાવત જગતમેં, રહે છુટો ઇક ઠોર. ૧

આતમ અનુભવ ફૂલકી, નવલી કોઉ રીત;
નાક ન પકરે વાસના, કાન(ન) ગહે પરતીત (પ્રતીત). ૨

કુબુદ્ધિ કુબજા કુટિલ ગતિ, સુબુદ્ધિ રાધીકા નાર;
ચોપટ ખેલે રાધિકા, જીતે-કુબજા હારી. ૩

(પ્રાચીન ૬ સઝાય સંગ્રાહક સન્મિત્ર કર્પૂરવિજયજી.)

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પૂજ્ય શ્રી ક્ષેમરાજ મુનિપ્રણીત નવ્ય ઉપદેશ-સપ્તતિકા ગ્રંથપ્રવેશ.

(લેખક—સદ્‌ગુણાનુરાગી કર્પૂરવિજયજી—પાટણ.)

ઉપદેશ સપ્તતિકા નામનો મૂળ ૭૩ ઇંદ્રવજ્રા છંદ વાળો ગ્રંથ લગભગ ૮ હજાર શ્લોક જેવડી મોટી સ્વોપજ્ઞટીકા સાથે શ્રી ક્ષેમરાજ નામના એક પૂજ્ય મહાશયે સંવત ૧૫૪૭ માં તૈયાર કરેલો ભાવનગરની શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સંસ્થા તરફથી હમણાં થોડું થયાં બહાર પડેલો છે. તે અમને ભેટ દાખલ પ્રાપ્ત થતાં, ભવ્યજનોને તેમાંનો સદુપદેશ સ્વમાતૃ ભાષામાં સ્પષ્ટ ગ્રાહ્ય થાય એવા આશયથી તેનો ભાષાઅનુવાદ સંક્ષેપરૂપ કરવા વિચાર થયો અને ટીકાનો આધાર લેવો પડે ત્યાં લઇને તે તૈયાર કર્યો. પછી તે ઉપરથી પાટણના સુશ્રદ્ધાળુ ભોજક ગિરધરલાલ હેમચંદે બીજો એક પદ્યાત્મક ભાષાનુવાદ પણ હરિગીત છંદમાં તૈયાર કર્યો. તે બધો અમે સાંભળી જોયો અને અમને એમ લાગ્યું કે જો તે પદ્યો કંઠાગ્ર કરીને સમજ સાથે ગાવામાં આવે તો તેથી મન ઉપર ઘણી સારી અસર થઇ શકે; પરંતુ તેની ખાત્રી તો તેનો પ્રમાદરહિત આદર કરનારનેજ સહેજે થઇ શકે.

હવે ઉક્ત ગ્રંથમાં ગાથાવાર કયા કયા અગત્યના વિષયોનો તેની ટીકા-દ્વારા તત્પ્રતિપાદક કથાઓ સાથે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેનો સ્પષ્ટતયા ખ્યાલ તેના જિજ્ઞાસુઓને આવી શકે અને જુદાની વાતો સ્વહૃદય ઉપર અંકિત થઇ શકે માટે અત્ર તેનો સહજ વિસ્તારથી ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૧ શ્રી તીર્થંકરોનાં ચરણકમળને પ્રણામ કરવા રૂપ મંગલાચરણ કરીને ભવ્ય જનોને સત્યમાર્ગ બતાવવા આ ઉપદેશ સપ્તતિકા ગ્રંથનો આરંભ.

૨ સર્વજ્ઞ-જિનશાસન સેવન, શીલ-સદાચાર પાલન, અને ખોટું આળ નહિ દેવું-તે ઉપર અનુક્રમે કેસરી ચોર, રોહિણી અને વૃદ્ધા-ડોશીની કથાઓ ટીકામાં કહી છે.

૩ પરછિદ્ર નહિ પ્રકાશવું, રૌદ્ર કામ નહિ કરવું અને ક્ષુદ્રને પણ મિત્ર જેવો ગણવો તે ઉપર અનુક્રમે દત્ત, ઉજ્ઝિતકુમાર અને સમરવિજય તથા કીર્તિ-ચંદ્રની કથા.

૪ રોગાદિક ઉપદ્રવ પ્રાપ્ત થયા પહેલાંજ ધર્મસાધન સંબંધી ઉદ્યમ કરવો.

૫ રોગવડે મનની અશાન્તિ, તેમ થતાં ધર્મબુદ્ધિનો લોપ અને તેથી સુખનો આરંભ તેના ઉપર શ્રી સનત્કુમાર ચક્રીનું સવિસ્તર ચરિત્ર.

For Private And Personal Use Only

૬ વૈરાગ્યવાસી સદાય સુખી, અને મોહવિકળ (મોહાતુર) સદાય અસુખી (દુઃખી)–એથી વૈરાગ્ય માર્ગે ચિત્ત ધરવું. તેના ઉપર **જિનપાલિત** અને **જિનરક્ષિતનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૭ પરિગ્રહારંભનું અને અદત્તનું સેવન કર્યા છતાં છેવટે જિનધર્મનું સેવન કરતાં ભવસાગરનો પાર પમાય. એના ઉપર **શશી શૂર** રાજાનું દ્રષ્ટાન્ત.

૮ જિનઆજ્ઞાનું પાલન, ઘોર ઉપસર્ગ સહન, અને ધર્મમાર્ગ પ્રકાશનવડે સંસાર સાગરનો પાર. એના ઉપર **અર્જુન માળીનું** દ્રષ્ટાન્ત, તથા ધર્મમાર્ગ પ્રકાશન ઉપર **શિવભદ્ર અને શ્રીયકની** કથા.

૯ અસત્ય ભાષાનો ત્યાગ, ભોગ સુખ ઈચ્છાનો ત્યાગ, અને પર આશા–વાંચ્છા આકાંક્ષાનો યોગ્ય સત્કાર કરવાથી પુન્ય અને જશ–કીર્તિની પ્રાપ્તિ થાય. તેના ઉપર અનુક્રમે શ્રી **કાલિકાચાર્ય, વિપ્રપુત્ર** અને નરવાહન (નરવર્મા) રાજાનું દ્રષ્ટાન્ત.

૧૦ મિથ્યાત્વ મહા અંધકારમય આ સંસારમાં શુદ્ધ માર્ગ ગામી (સદાચાર કરાવણ) સજ્જનો પ્રશંસવા યોગ્ય છે. (મિથ્યા આડંબરી તો નહિજ).

૧૧ શુદ્ધ માર્ગના આચરણ ઉપર ઉપનય સાથે **જાતિવંત ઘોડાનું** દ્રષ્ટાન્ત. અને સંસારની અસારતા ઉપર **દ્રમક** (ભીખારી) અને રાજાનું દ્રષ્ટાન્ત.

૧૨ જિન અર્ચા–પૂજા–ભક્તિથી સ્વર્ગ અને અપવર્ગ (મોક્ષ) ની થતી પ્રાપ્તિ અને તેના ઉપર શ્રી **રત્નચંદ્રનું** ઉદાહરણ.

૧૩ પ્રમાદ પરિહાર કરવા સંબંધી ઉપદેશ. તેના ઉપર મથુરા નગરી મધ્યે [illegible] સ્થિરવાસ કરીને રહેલા **મંગુઆચાર્યનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૧૪ તપ ઉપધાન પૂર્વક તથા ગુરૂમહારાજના વિનય બહુમાન પૂર્વક સૂત્ર અર્થ ઉભય પઠન મનોરથ.

૧૫ ષડ્ આવશ્યક કરણ મનોરથ.

૧૬ ગુરૂ આજ્ઞાનો સપ્રેમ સ્વીકાર, સૂત્રાર્થ શિક્ષણ–પઠન, ક્રોધાદિ ત્યજન અને માર્દવ આર્જવ પ્રમુખ સદ્ગુણોનું સંસેવન કરવા મનોરથ.

૧૭ સમકિત મૂળ અણુવ્રતો પાળવા મનોરથ.

૧૮ પૂર્વોક્ત મનોરથ કરવામાં ફળ તથા તેવા રૂડા મનોરથ કરવા ઉપર [illegible] દ્રષ્ટાન્ત.

૧૯ ઉત્સૂત્ર (શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ) પ્રરૂપણા કરતાં મહા દોષ અને તેના ઉપર સાવદ્ય **આચાર્યનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૨૦ જિનઆજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનારની તપ જ્ઞાન દાનાદિક કરણી નિષ્ફળ થાય તે ઉપર **જમાલિની** કથા.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

૨૧ જિનઆજ્ઞામાં રક્ત રહેનારને પાપનો અભાવ, વિનાતપે વિશુદ્ધિ તથા મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિ. એના ઉપર શ્રી **પૃથ્વીચંદ્રનું** ઉદાહરણ.

૨૨ જિનઆજ્ઞાનું આરાધન બહુશ્રુત-ગીતાર્થગુરૂની સેવાવડે થઇ શકે, માટે ગીતાર્થગુરૂની સેવા-ઉપાસના સંબંધી ઉપદેશ અને એના ઉપર **જયન્તી** શ્રાવિકાનું ઉદાહરણ.

૨૩ અગીતાર્થ-અલ્પશ્રુતની સેવાનો નિષેધ. તે ઉપર **સુમતિનાગિલ** ચરિત્ર.

૨૪ કુમાર્ગ સંસર્ગમાં લાગેલાને ઉભય લોક હાંનિ. તે ઉપર સૂર અને **ચંદ્રની** કથા.

૨૫ આ દુઃખમય સંસારમાં સર્વ જીવની રક્ષા કરનારા સમતાધારી સાધુઓને જ સુખ પ્રાપ્તિનો સંભવ. અન્ય અયતનાવંતને નહિ.

૨૬ સામાન્ય રીતે કષાયત્યાગનો ઉપદેશ અને તે ઉપર **સેચાનક હાથીનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૨૭ ધન ધાન્યાદિકને અસાર જાણી ધર્મસાધનવડે દુઃખનો પાર પામવો. તે ઉપર **થાવચ્ચાપુત્રની** કથા.

૨૮ વિષયસુખનું ક્ષણિકપણું જાણી-વિચારી તેમાં પ્રતિબંધ કરવાનો નિષેધ. એના ઉપર **ઇલાયચીપુત્રનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૨૯ જિનપૂજા, ગુરૂસેવા, ધર્મશ્રવણ, તત્ત્વવિચારણા, તપસ્યા કરવી તથા દાન દેવું અને દેવરાવવું-એ સાત કૃત્યો શ્રાવકને સાત નરક નિવારનારાં છે. તે ઉપર **ધનદ, નમિવિનમિ, ચિલાતીપુત્ર, સ્કંદક** અને **ભદ્રનંદીની** કથા.

૩૦ કષાયનું અનર્થકારીપણું અને તેના ઉપર **દમદંત** રાજર્ષિનું દ્રષ્ટાન્ત.

૩૧ પરાયા દોષ દેખવા-ઉઘાડા કરવાનો નિષેધ અને તે ઉપર **સાધારણ શ્રેષ્ઠીની** તથા **શ્રાવકપુત્રની** કથા.

૩૨ દશપ્રકારનો વિનય અને તે ઉપર **શ્રી ભુવનતિલકનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૩૩ અતિ આકરો રોષ કરવાવડે સુકૃત-પુન્યનો નાશ અને સર્વને અસંતોષ-ખેદ-અશાન્તિ થાય. તે ઉપર **મંડૂકીક્ષપક** (સાધુ) નું દ્રષ્ટાન્ત.

૩૪ માન-અહંકારનો ત્યાગ કરવા ઉપદેશ અને તે ઉપર **દશાર્ણભદ્રની** કથા.

૩૫ માયા-છળ કપટ-દંભ તજવા સંબંધી ઉપદેશ.

૩૬ લોભ તજવા સંબંધી ઉપદેશ અને ભુવનભાનુ ચરિત્ર અનુગત ચાર કષાય ગર્ભિત ચાર દ્રષ્ટાન્ત.

૩૭ કઠોર વચન પરિહાર અને તેના ઉપર **વૃદ્ધ માતા** અને **પુત્રનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૩૮ શ્રાવક કુલોચિત વેષ, પરગૃહમાં (એકલા-પ્રસ્તાવ વગર) અપ્રવેશ,

For Private And Personal Use Only

સારૂં નરસાનું (સજ્જન દુર્જન) નો પરાંતર-ભેદ જાણવો અને પરદોષદ્રષ્ટિનો ત્યાગ. તેના ઉપર **સમ્મણુ શેઠની** કથા તથા **કુળપુત્રનું** દ્રષ્ટાન્ત.

૩૯ મુનિયોગ્ય વિનય બહુમાનપૂર્વક શાસ્ત્રાર્થ પઠન-મનન તથા ક્ષમાદિક દશવિધ યતિ ધર્મ. તે ઉપર **સુબુદ્ધિ** અને **દુર્બુદ્ધિની** કથા.

૪૦ હાસ્યાદિક છ દોષનો પરિહાર, છ વ્રત (પાંચ મહાવ્રત અને રાત્રીભોજન ત્યાગ) નું પાલન, પાંચ પ્રમાદ વર્જન અને પાંચ અંતરાય નિવારણ-તે ઉપર હરિકેશી, પુંડરીક કુંડરીક, સગર, કામદેવ, **સુનંદ, યાદવ, સત્યકી,** સુબાહુ, **પુંડરીક મુનિ, રોહિણી, ધનસાર, ઢંઢણ, સુદત્ત** અને **શ્રેષ્ઠી કથા.**

૪૧ સાધર્મિક વાત્સલ્ય અને નિયાણાનો ત્યાગ, તે ઉપર **વિશાખદત્તની** કથા.

૪૨ શ્રાવકના બાર વ્રતના અધિકારે પ્રથમ અણુવ્રતોપદેશ અને **ક્ષેમાદિત્ય** કથા.

૪૩ બીજું અણુવ્રત અને તેના ઉપર **તુરગેશ પુત્રની** કથા.

૪૪ ત્રીજું અણુવ્રત અને **શ્રાદ્ધ** કથા.

૪૫ ચોથું અણુવ્રત અને **વીરકુમાર** કથા.

૪૬ પાંચમું અણુવ્રત અને **તિલક શ્રેષ્ઠીની** કથા.

૪૭ પાંચ ઇન્દ્રિય-વિષયાધિકારે પહેલો શબ્દ વિષય તે ઉપર **સુભદ્રાની** કથા.

૪૮ બીજો રૂપ વિષય તે ઉપર **લોલાક્ષની** કથા.

૪૯ ત્રીજો રસનેંદ્રિય વિષય અને **રસલોલની** કથા.

૫૦ ચોથો ગંધ વિષય અને **નરવર્મની** કથા.

૫૧ પાંચમો સ્પર્શ વિષય અને **સુકુમાલિકાનું** ચરિત્ર.

૫૨ શબ્દાદિક પાંચે ઇન્દ્રિય-વિષયોનો કટુક વિપાક (ફળ-પરિણામ)

૫૩ પરિણામે સારે હાનિકારક જાણી વિષય સેવનથી વિરમવું.

૫૪ સર્વજ્ઞ શાસનમાં રક્ત રહેનારને ધર્મક્રિયાની સફળતા.

૫૫ પાપભીરૂ જનોને સંસાર તરવો સુલભ. એ ઉપર **વિમળશ્રાવકનું** ઉદાહરણ.

૫૬-૫૭ સાંસારિક સુખનું અસ્થિરપણું અને તે ઉપર મહા નિગ્રંથ (અનાથિ મુનિ) નું દ્રષ્ટાંત.

૫૮ અતિ અધર્મ-અધમ કર્મ કરનારા દુઃખીજ થાય. તે ઉપર **મૃગાપુત્રની** કથા.

૫૯ જિનગુણ ગાવાવડે સુખે જિન ધર્મ પમાય અને નિન્દા કરવા વડે ધર્મ પણ દુર્લભ થઇ પડે તે ઉપર અનુક્રમે સુબુદ્ધિપ્રધાન અને **કૌશિક વણિકની** કથા.

૬૦ ધર્મતત્વના અજાણને ઉભય લોકમાં દુઃખજ થાય. તે ઉપર ચાર બહુનોનું દ્રષ્ટાન્ત.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

૬૧ પુન્યોદય વગર ધર્મમાર્ગની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે.

૬૨ મોક્ષમાર્ગ આદરવા તત્પરનું પણ પુન્ય-ભાતું ક્રોધાદિક શત્રુઓ હરી લે છે.

૬૩ જિનધર્મવિમુખનો અજ્ઞાનકષ્ટવડે થતો નરકપાત અને પૂરણ તાપસની કથા.

૬૪-૬૫ આઠ મદ તજવાનો અધિકાર અને તે ઉપર વિપ્ર, મહાવીરજીવ મરીચિ, સનત્કુમાર, વસુભૂતિ, સાગરચંદ્ર, દ્રૌપદીજીવ સુકુમાલિકા, આષાઢભૂતિ અને રાવણ-એઓના લોકપ્રસિદ્ધ દ્રષ્ટાન્ત

૬૬ જગતમાં એક વાળાગ્ર માત્ર પ્રદેશ પણ સ્વજન્મ વગરનો ખાલી નથી રહ્યો, તથાપિ મોહવિકળતાવડે પરવશપણાથી જીવ સુખ નથી પામતો.

૬૭ મનુષ્ય ભવાદિક સામગ્રી પુનઃ પુનઃ પામવાનું દુર્લભપણું. એ ઉપર કાર્પટિક, ચાણાક્ય, ધાન્ય, દ્યૂત (જૂગાર), રત્ન, મૂળદેવ, સુરેન્દ્રદત્ત, ચર્મ (કચ્છપ-કાચબો), ધુંસરૂં અને શમીલા, સ્થંભ, સંવરમુનિ તથા સ્થૂલભદ્રજીનાં બોધદાયક દ્રષ્ટાન્ત.

૬૮ બાળ, યુવા અને વૃદ્ધ એ ત્રણે અવસ્થામાં પણ ધર્મસમયનું દુર્લભપણું.

૬૯ બાળવયથી આરંભી દાનશીલાદિક સુકૃત્ય સંચય તરફ રાખવું જોઇતું ધ્યાન.

૭૦ પૂર્વભવસંચિત સુકૃત-પુન્યનો પ્રભાવ. તે ઉપર મૃગાપુત્રનું ચરિત્ર.

૭૧ સમકિતનું લક્ષણ અને તેના ઉપર શ્રી મૃગદેવજ મુનિનું દ્રષ્ટાન્ત.

૭૨ સર્વજ્ઞોક્ત સાત ક્ષેત્રમાં દ્રવ્ય વ્યય કરનાર, રૂડી લેશ્યાવાળા, નિર્મોહી જીવોના જન્મની પવિત્રતા-સફળતા.

૭૩ પરમાર્થ જ્ઞાન પૂર્વક આ ઉપદેશ સપ્તતિકા ગ્રંથનું પઠન કરતાં ફળ-લાભ.

આ રીતે ઉક્ત ૭૩ ગાથામાં જે અમૂલ્ય ઉપદેશ શ્રી ગ્રંથકારે આપ્યો છે તેનો ટુંક સાર તથા તેનું સમર્થન કરવા જે જે ઉપયોગી કથાઓ ટીકામાં આપી છે તેનાં નામ માત્ર અત્ર આપવામાં આવ્યા છે. સર્વ મળી એકંદર ૧૦૧ કથા થવા જાય છે. વિસ્તારરૂચિ અને પ્રાપ્ત થતા ઉપદેશને નિજ હૃદયમાં દ્રઢ કરવા ઇચ્છતા દરેક સુજ્ઞ જનોએ ઉક્ત ટીકાનો આશ્રય લઇ શ્રી ગુરૂમુખ તેનું રહસ્ય સમજવા ખપ કરવો. મૂળ ગ્રંથની ૭૩ ગાથાની ભાષા અત્યંત મૃદુ, સરલ, સુબોધ અને હૃદય ઉપર અતિ ઉત્તમ અસર કરે એવી, અર્થગંભીર અને આલ્હાદક હોવાથી દરેક આત્માર્થી જન ધારે તો તે કંઠાગ્ર પણ કરી શકે તેમ છે. એવાજ શુભાશયથી તેનો લાભ લેવા ઇચ્છનારને સુગમતા મળે માટે મૂળ ગાથાઓ તેના ભાષા-અનુવાદ સાથે એક લઘુ પુસ્તકમાં સંગ્રહિત કરવા વિચાર પ્રભવ્યો છે. ટીકા પણ સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિક ગદ્યમાં હોવાથી સુબોધ જનોને અધિક આનંદદાયક થઇ શકે એમ હોવાથી તેમને આલસ્ય પરિ-

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

કરીને તેનો યથાયોગ્ય લાભ લેવા સૂચવવું યોગ્ય છે. આ નવ્ય (નવીન) ઉપદેશ સપ્તતિકા કરતાં જૂની એક બીજી સપ્તતિકા શ્રી આત્માનંદ સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી જાણી છે. તેમાં પણ તેના વિદ્વાન્ ગ્રંથકર્ત્તા પંડિત પ્રવર શ્રીમત્ સોમધર્મ ગણીએ જે ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે. તેનો પણ સાર–લાભ મેળવી, ભવ્યાત્માઓ રાજહંસની પેઠે અનાદિ મલીન જડ વાસનાઓ તજી, અમૃત જેવી ઉત્તમ લાભકારી સ્વઉચિત કરણી આદરી, ઉત્તમ લક્ષ સાથે તેનું સંસેવન કરી સદાય સુખી થાઓ.

ઇતિશમ્

શ્રી જૈન પાઠશાળાના બાળકોને અઠીંગો ગુંથતી વખતે ગાવાનું ગાયન.

(રાગ પુનમચાંદનીનો)

સર્વ—બંધુ આત્મહિતની શિક્ષા પ્રીતે સાંભળોરે;
જેથી પામો આ ભવ પરભવ સુખ અપાર;
ભાવે આરાધો ભવી જૈનધર્મ જે શાશ્વતોરે. એ ટેક.

સાખી.

અગ્રેસર—પ્રભાતમાં ઉઠી સદા, આરાધો નવકાર;
ભવસાગરમાં મંત્ર એ, નાવરૂપી નિરધાર.
સર્વ—પછી સામાયક વિધિથી કરવું સર્વદારે,
રાખો પુણીઆ શ્રાવક પેઠે સાચી ટેક. ભાવે૦

સખીા.

અગ્રેસર—સૂત્રપાઠ શીખ્યા પછી, ગુરૂને નામો શીશ;
જિનમંદિરમાં પેસીને, વંદો શ્રી જગદીશ.
સર્વ—કાજો પુંજો કાઢી આશાતના દૂરે કરોરે,
વિધિથી પૂજા કરવી રાખીને વિવેક. ભાવે૦

સાખી.

અગ્રેસર—ચાડી ન ખાવી કોઇની, દેવી ન કોઇને ગાળ;
મશ્કરી કરવી નહિ કદી, કરવી ન કોઇની આળ.
સર્વ—મશ્કરીના કરનારા અંતે દુઃખ બહુ પામશેરે,
છપ્પન કોટી જાદવ પેઠે થાય વિનાશ. ભાવે૦

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

સાખી.

અગ્રેસર—ચોરીથી દુઃખ ઉપજે, ઘટે જગતમાં લાજ;
ભરોસે રાખી કોઇ જન, સોંપે નહિ કદી કાજ.
સર્વ—પ્રભવા તસ્કર સાથે પાંચ શતક થઈ આંધળારે,
થંભ્યા જૈન ધર્મના યોગે ઘરમોઝાર. ભાવે૦

સાખી.

અગ્રેસર—નિંદા કરજો ન કોઇની, નિંદા દુઃખનું મૂળ;
પરનિંદાથી નર્કમાં, પડશો તમે જરૂર.
સર્વ—નિંદા કરવી તો બંધુઓ કરજો આપણીરે,
જેથી પાપ તમારા નાશ થશે તત્કાળ. ભાવે૦

સાખી.

અગ્રેસર—સત્ય વચન વદજો સદા, કરી અસત્યને દૂર;
વધશે શાખ ત્રિલોકમાં, વધે શરીરનું નૂર.
સર્વ—અનેક સંકટ વેઠતાં પણ નહિ છોડયું સત્યનેરે,
રિદ્ધિ સિદ્ધિ પામ્યા હરિશ્ચંદ્ર ભૂપાળ. ભાવે૦

સાખી.

અગ્રેસર—શીલગુણ જગમાં શોભતો, શીલથી વધશે જોર;
રોગ કદી નહિ આવશે, શીલથી થશો ચકોર.
સર્વ—શીલથી સ્થુલિભદ્રજી મોક્ષ સુખને પામીઆરે,
જેનું અમર નામ છે જૈન ગ્રંથ મોઝાર. ભાવે૦

સાખી.

અગ્રેસર—શુદ્ધ વસ્ત્ર ધારણ કરી, સદા વંદો ગુરૂ દેવ;
ઇંદ્રિયો કબજે કરી, રાખો વ્રતની ટેવ;
સર્વ—કાળ અનંતાથી જે જૈન ધર્મ છે શાશ્વતોરે,
સુર ઇંદુ કહે સેવો સર્વે નર ને નાર. ભાવે૦

અમીચંદ કરશનજી શેઠ. સ્કુલમાસ્તર.
વીશળ હડમતીયા-(જુનાગઢ)

ઉપરની કવિતા શ્રી જૈન પાઠશાળાના બાળકોને મોઢે કરાવી દરેક શાળામાં તેનો ઉપયોગ કરવાની પાઠશાળાના શિક્ષકને મારી અરજ છે. અ. ક. શેઠ.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

निरोगी जींदगीनुं सर्वोत्तम साधन.

આ લેખ દરેક જૈનશાળાના શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને વખતો વખત વાંચી સંભળાવી તેનો ભાવાર્થ બરાબર સમજાવવો.

આપણા આર્યદેશમાં પ્રાચીન સમય કરતાં હાલના જમાનામાં વિદ્યા ઓછી હોવાથી તેમજ બાળવયમાં તથા વૃદ્ધવયમાં લગ્નાદિ કારણોથી બ્રહ્મચર્યનો નિયમ ધર્મશાસ્ત્રના કથન પ્રમાણે પાળવામાં આવતો નથી, પણ જેવી રીતે એક સુંદર અને મજબુત મકાન બાંધવા માટે ઘણોજ ટકાઉ પાયો નાંખવાની જરૂર છે તેજીજ રીતે શરીર આરોગ્ય અને દીર્ઘાયુ કરવા માટે બ્રહ્મચર્યરૂપી અતિ મજબુત પાયાની ખાસ જરૂર છે. મન, વચન અને કાયાથી ખરાબ વિષયોની ઇચ્છા નહિ કરતાં ઇંદ્રિયો વશ રાખીને વિદ્યાભ્યાસ કરવો તે બ્રહ્મચર્ય.

નીચે જણાવેલા નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યનો ભંગ થાય છે.

૧ ખરાબ સોબત, ૨ ખરાબ ભાષણ, ૩ નઠારા વિચાર, ૪ કામ ઉપજાવે તેવાં પુસ્તકો વાંચવા અથવા સાંભળવા, ૫ કામ ઉપજાવે તેવાં ગાયન ગાવાં અથવા સાંભળવાં, ૬ સ્ત્રીઓનાં અંગો કુદૃષ્ટિથી નિહાળીને જોવાં, ૭ એકાંતમાં સ્ત્રી-પુરૂષોનો મેળાપ થવો, ૮ સ્ત્રીઓનાં ટોળામાં જઇને બેસવું, ૯ કુદરતના નિયમ વિરૂદ્ધ હસ્તક્રિયા કરી વીર્યનો નાશ કરવો.[1] એ નવ પ્રકારથી બચીને સંપૂર્ણ રીતે વિદ્યાભ્યાસ કરવો એ અખંડ બ્રહ્મચર્ય કહેવાય.

બ્રહ્મચર્ય એટલે વીર્યનું રક્ષણ કરવું, અને એ વીર્યનું રક્ષણ કરવાથી શરીર મજબુત, નિરોગી, કાન્તિવાળું, બળવાન્ અને રૂષ્ટપુષ્ટ થાય છે. જે માણસ વીર્યનું બરાબર રક્ષણ કરે છે તેને સંપૂર્ણ આયુષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે; તેમજ વિદ્યા, બુદ્ધિ અને પવિત્ર વિચારની વૃદ્ધિ થાય છે, તથા તેનું મન હમેશાં મગ્ન રહે છે. બાળલગ્ન તેમજ વૃદ્ધવિવાહથી વીર્યનો નાશ થાય છે. આ જમાનામાં પંદર વર્ષની કન્યા હોય તો પચીશ વર્ષનો વર જોઇએ. તેથી વિરૂદ્ધ લગ્ન થવાથી વીર્યનો નાશ થવા સંભવ રહે છે. શરીર નબળું, બળહીન, રોગિષ્ટ અને કાન્તિ વિનાનું થઇ જાય છે, શક્તિ ઓછી થઇ જાય છે અને દુષ્ટ વિચારની વૃદ્ધિ થાય છે. પ્રાચીનકાળમાં પુરૂષ ત્રીશ વર્ષ સુધી અને કન્યા અઢાર વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળતાં અને ત્યારબાદ લગ્નાદિ બાબતમાં જોડાતાં હતાં.

૧ પંદરથી વીશ વર્ષની ઉંમરના છોકરાઓમાં આ ટેવ જોવામાં આવે છે; માટે મા-બાપ તેમજ શિક્ષકે તેના છોકરાઓ ઉપર બરાબર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

બ્રહ્મચર્ય એ મનની શક્તિઓ વધારનારૂં તેમજ માનસિક ધર્મનું મુખ્ય સાધન છે. અને દરેક સ્ત્રી–પુરૂષની અખિલ સાંસારિક, ધાર્મિક અને આત્મિક ઉન્નતિનું મુખ્ય સાધન છે. બાળવયથી આજના જમાનામાં વીશ વર્ષ સુધી સંપૂર્ણ રીતે તેનું સેવન કરવાથી સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

વીર્ય શરીરનો રાજા છે. જેવી રીતે દુધમાં માખણ રહેલું છે તેવી રીતે તે શરીરના સઘળા અવયવોમાં રહેલું છે. મગજની તાકાત, શરીરનું બળ, દ્રષ્ટિની તિક્ષ્ણતા અને મુખની કાન્તિ એ સર્વ વીર્યને આધીન છે. વીર્યની મદદથી વિશેષ વિચારશક્તિ અને પરિશ્રમ ઉઠાવવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે એવી સારી ઉપયોગી અને અમૂલ્ય વસ્તુને કોઇએ વ્યર્થ ગુમાવવાને ચાહવું ન જોઈએ.

સંસારીઓ સંતાનની આવશ્યકતાને સમયે યોગ્ય પ્રમાણમાં વીર્યનો વ્યય કરે તે વાસ્તવિક છે, પરંતુ માત્ર વિષયના સ્વાદને વશ થઇને એવી અમૂલ્ય વસ્તુને આવશ્યકતા વગર નકામી ગુમાવવી ન જોઈએ. અલંકાર રૂપે વર્ણન કરીએ તો શરીરરૂપી નગરમાં મન એ રાજાને સ્થાને છે, જ્ઞાનેંદ્રિયો એના અધિકારી છે, કર્મેંદ્રિયો સેવક છે અને સઘળી નાડીઓ તેનું રાજ્ય છે. તેમાં વીર્ય એ ધનનો અખુટ ભંડાર છે, માટે વીર્ય જેટલું વધારે હોય અને સંપૂર્ણ રીતે કારભારીઓ, નોકરો અને સૈન્યથી યથાર્થ કામ લઇને જેમ જેમ વીર્યરૂપી ધનથી પ્રસન્ન થાય તેમ તેમ અધિક અધિક રાજ્યની વૃદ્ધિ અને મજબુતી થાય. પરંતુ જો વીર્યરૂપી ધનનો ભંડાર ઓછો હોય અને જો તેને વધારવાનો ઉપાય ન થાય તેમજ વીર્યનો વૃથા અને વિપરીત રીતે વ્યય થાય તો મનરૂપી રાજાનું તેજ જતું રહે. કારભારી નિર્બળ અને નિરૂત્સાહી થઇ થાકી જાય અને દેહ નગરનું સઘળું રાજ્ય નષ્ટ થઇ જાય. શરીરમાં જેટલું અધિક અને ઘટ્ટ વીર્ય રહે એટલું શરીરમાં બળ, આરોગ્યતા અને મનનો પ્રકાશ વગેરે સદ્‌ગુણો ઉત્પન્ન થાય. જેના શરીરમાં વીર્ય પોતાની અસલ અવસ્થામાં નથી રહેતું તે નપુંસક (નામર્દ) અને કુકર્મી થઈ જાય છે.

બ્રહ્મચર્ય સેવન કરનારાઓના વિચાર શુદ્ધ હોય છે અને જે તેનું સેવન કરતા નથી તેના વિચાર અશુદ્ધ થઇ તે અધોગતિ પામે છે. અને જેવી રીતે અગ્નિમાં ઘી હોમવાથી અગ્નિ વધારે પ્રજ્વલિત થાય છે તેવી રીતે વિષયભોગમાં સુખની ઇચ્છા કરીને તેઓ અધિક લંપટ અને કામાંધ બની જાય છે. અને તેથી નિરંતર વૃદ્ધિ પામતી વિષયભોગની ઇચ્છા વધારે વેગથી ઉત્પન્ન થતી જાય છે. આવી રીતે અતિ વિષયી પુરૂષોને પ્રથમ દરજ્જે સંતતિ થતી નથી અને કદાપિ થાય છે તો બહુજ નિર્બળ થાય છે.

For Private And Personal Use Only

બ્રહ્મચર્યનો ઘણો ખરો આધાર મન ઉપર રહ્યો છે; કારણ કે વીર્યના વેગનો સંબંધ મનની સાથે છે, તેથી મનના ખરાબ વિચારો રોકવા જોઇએ. મનુષ્યનું મન સમુદ્રની હોડી જેવું છે, જેમાં સંકલ્પ વિકલ્પની લહેર ઉઠતી જાય છે. જ્ઞાની પુરૂષોએ મનને બે જીભવાળો સર્પ કહ્યો છે. એક જીભમાં અમૃત ભર્યું છે અને બીજી જીભમાં ઝેર ભર્યું છે. શુભ વિચાર તે અમૃત અને ખરાબ વિચાર તે ઝેર સમજવું. અશુભ વિચાર એકદમ ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ ધીમે ધીમે લાંબા સમય સુધી એમાંને એમાં ફસાવાથી તે અતિ દૃઢ થાય છે. શરૂઆતમાં કંઈક કુસંગને લીધે વિષય ઉપર ઈચ્છા થાય છે. વિષય વાસનાથી કે ધનની અભિલાષાથી સુંદર ભપકાદાર મકાનની અથવા સારાં સારાં ભોજનની તૃષ્ણામાં વધતાં ભોગવિલાસની વાંછના પણ વધે છે અને એવી રીતે મન ધીમે ધીમે એવા વિષયો પસંદ કરવા માંડે છે. અને પછી તે ભોગવવાની ઇચ્છા થાય છે ત્યારે તે એવા વિષયો પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય શોધવા લાગે છે. આખરે એવી તો અધમ દશા પ્રાપ્ત થઇ જાય છે કે કોઈ તેને ગમે તેટલો ઠપકો આપે, ગમે તેટલું કષ્ટ થાય, ગમે તેટલા અપરાધ કરવા પડે તો પણ ચિત્ત એવા વિષયપરથી હઠી શકતું નથી અને પરિણામે ઘરબારનો ત્યાગ કરવો પડે, ટાઢ તડકો સહન કરવો પડે, પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કરવો પડે, એ સઘળું તેને સુલભ થઇ પડે છે. પરંતુ એ ખરાબ સ્વભાવ છોડી દેવો એ બહુજ કઠણ થઇ પડે છે; જો અશુભ વિચાર પ્રથમ ઉત્પન્ન થાય તે સમયેજ એ અશુભ અને દુષ્ટ છે એમ જાણી તેને તરતજ રોકી દેવામાં આવે અગર મન ઉપર અંકુશ રાખવામાં આવે તો એવા અશુભ વિચારથી બચવાનો સંભવ રહે; માટે અશુભ વિચારોમાંથી મનને રોકવાને કુસંગનો ત્યાગ અને સત્સંગ ગ્રહણ કરવો જોઇએ અને સત્સંગની મદદથી ધીમે ધીમે અશુભ વિચારો દૂર કરવા જોઇએ. સત્સંગ અને વીર્યની રક્ષાથી મન અને ઇંદ્રિયો પવિત્ર અને પુષ્ટ થાય છે, તેમજ વિદ્યાભ્યાસથી મન એટલી તો ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરે છે કે અંતે પરિશ્રમ વિના પણ વિદ્યા પ્રાપ્ત થવા લાગે છે.

વીર્યનું રક્ષણ કરનાર પુરૂષના મનની શક્તિ એટલી બધી તેજ થાય છે કે તે આ જગતમાં ગમે તેવું કઠીન કાર્ય હોય તે સહેલાઈથી કરી શકે છે, માટે સર્વ મનુષ્યે બાળવયમાંથી બ્રહ્મચર્ય પાળી વીર્યનું અવશ્ય રક્ષણ કરવું જોઇએ.

આમીચંદ કરસનજી શેઠ.

સ્કુલ માસ્તર–**વીશળ હડમતીયા.** (જુનાગઢ).

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

आपणा केटलाक सामाजिक सवालो.

(કોન્ફરન્સની વર્તમાન દશાનાં કારણોની પર્યાલોચના).

(૩)

સામાજિક સવાલોની આલોચના કરતાં આપણી કોન્ફરન્સ સંબંધી તેના બંધારણને અંગે ચર્ચા કરી. એના સંબંધમાં છેલ્લા પ્રસંગે જે વિચારણા કરી તેનો નિષ્કર્ષ એ થયો કે એ સંસ્થાની યોજના એક વિચારક મંડળની હોવા છતાં કાર્યવાહી મંડળ તેને બનાવવામાં આવ્યું તેને પરિણામે ઘણી ગેરસમજુતી થવાના પ્રસંગો બન્યા અને તેમ બને તે દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી જોઇ શકાય તેમ પણ હતું, છતાં એજ પ્રણાલિકાપર બંધાયલા અન્ય કોમના બંધારણો ઘણા કાર્ય કરી શકયા છે અને હજુ પણ ચાલે છે અને નવીન બંધારણો થાય છે તે પણ લગભગ એજ ધોરણે થાય છે; તેથી કોન્ફરન્સની વર્તમાન વિચારણીય સ્થિતિનાં બીજાં પણ કારણો તપાસવા યોગ્ય છે. આ અત્યંત વિશાળ યોજના જેણે એક વખત આખી જૈનકોમનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું તેને બની શકતી દરેક દિશાએ અવલોકવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે એ સવાલોની વિચારણામાં આપણા ભવિષ્યના કાર્યોની રૂપરેખા બરાબર દોરવાનાં ઘણાં સાધનો મળવા સંભવિત છે અને થયેલ અનુભવનો તેથી લાભ લઇ શકાય તેમ છે.

કોન્ફરન્સ એ મહાન વિચારણીય બંધારણ અને વિચાર સંમેલનનું સ્થાન છે. એ બાબતમાં તો જરા પણ સંશય પડે તેવું નથી. પરંતુ આપણી પ્રાચીન પદ્ધતિમાં અને વર્તમાન પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિને અનુસારે ગોઠવાયલી નવીન પદ્ધતિમાં કેટલોક ફેરફાર છે તેને અનુરૂપ થતાં બહુ મુશ્કેલી જણાઇ. આપણી જુની પદ્ધતિમાં થતાં જ્ઞાતિ અથવા સંઘનાં મહાજનો, સાજનાઓ કે સંમેલનો જોયાં હોય તો તેમાં વ્યવસ્થા કોઇ પણ પ્રકારની જણાતી નથી, માત્ર આગેવાનો જેનો મોટો ભાગ ધનવાનનો હોય છે તેમને એમાં અગ્ર સ્થાન મળે છે અને તેઓ પોતાનું ધાર્યું કરી શકે છે, જ્યારે કેટલીકવાર તો એક આગેવાન નાયક પોતે આખા વર્ગને દોરવી શકે છે. આવા સંમેલનોમાં પ્રાકૃત વ્યક્તિઓથી ભાગ લેવાતો નથી, તેઓને મુંગા મુંગા સાંભળવાનુંજ હોય છે; અને કદાચ કાંઇ બોલવા જાય તો તેને પાછા પાડવાનો પ્રયાસ થાય છે. એવા સાજના કે નાતમેળાના આગેવાનો માટે એટલું કહી શકાય કે ઘણીખરીવાર તેમના હૃદયમાં લોકહિત અથવા જ્ઞાતિહિત ઘણું હોય છે અને તે ઉપર તેમનું લક્ષ્ય પણ હોય છે, તેઓ પોતાના વ્યવસાય ઉપરાંત કોમ કે જ્ઞાતિ માટે વખત, ધન અને બુદ્ધિનો ભોગ પણ આપતાં હોય છે, છતાં સત્તાના તોરમાં ઘણી વખ-

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ક અન્યાયને તાબે પણ થઇ જવાય છે. આથી જ્ઞાતિ કે સંઘના મેળાવડામાં સત્ય બોલનારાઓને બદલે કાં તો બહુ જથ્થાવાળો અથવા બહુ બોલનારો કે કજીયા કરનારો પક્ષ ફાવી જાય છે એવી જે સામાન્ય ઉક્તિ છે તેનો અનુભવ ઘણીવાર થાય છે. નાયક વગર જેમ યુથ કેટલીકવાર જ્યાં ત્યાં ઘસડાઇ જાય છે તેમજ એકહથ્થી સત્તા સંપૂર્ણ વિચારશીળના હાથમાં ન હોય તો આખું યુથ મહા વિપત્તિમાં આવી પડે છે એ વાત પણ સાચી છે. આપણે અત્યાર સુધી આવા પ્રકારના મહાજનો, જ્ઞાતિઓ કે સાજના માટે ટેવાયલા હોવાથી નવીન પરિસ્થિતિને અનુકૂળ બની શક્યા નહિ. એ કોન્ફરન્સના બંધારણની વર્તમાન દશાનું બીજું કારણ છે.

ઉપરના કારણને બહુ વિસ્તારથી સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર રહેશે નહિ; પણ કાંઈક તો તે સંબંધમાં લખવું યોગ્યજ ગણાશે. આજે આપણે તે મુદ્દાને બરાબર તપાસી તેનું પૃથક્કરણ કરીએ. વારંવાર જણાવવાની જરૂર નથી કે આ આખો લેખ વિચાર વિનિમય કરવાના ઉદ્દેશથી લખવામાં આવ્યો છે, અંગત આક્ષેપને એમાં સ્થાન છેજ નહિ અને કૃપા કરીને કોઇએ તેમ આ લેખને સમજવાનો પણ નથી. અત્યારની ભયંકર દશામાંથી બહાર આવવાના વિચારો આવતાં જે સ્ફુરણાઓ થઇ તે માત્ર ચર્ચા ઉપસ્થિત કરવાના ઇરાદાથી નોંધી રાખી છે અને તેમાં બતાવેલા નિર્ણયો સત્યજ છે અથવા તેમાં દોરેલી રેખાઓ સુસ્પષ્ટજ છે અથવા તેજ હોઇ શકે એવો દાવો નથી, એવો દાવો કરવાનો હક કોઇ એક વ્યક્તિનો હોઇ શકે પણ નહિ. આ વાત ફરીવાર સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર એટલા માટેજ છે કે કોઈ ભળતી બાબત પોતાનેજ લાગુ પડતી છે એમ ધારે તો લેખ અથવા તેના વિભાગને પોતા પર લાગુ પડતો ગણી શકે એવા પ્રસંગો આમાં આગળ પાછળ ઘણા આવશે; માટે આ લેખ સંબંધી વિચારણા કરશો અને શુદ્ધ સત્ય પ્રગટ કરવા પ્રેરણા કરશો અથવા તો ધર્મોદ્ધારના મહાનકાર્યમાં વિચાર પ્રગટનદ્વારા યોગ્ય ફાળો આપશો એટલીજ આગ્રહ યાચના છે

સર્વ વ્યક્તિને પોતાના વિચારો સંપૂર્ણ છુટથી બતાવવાની તક કોન્ફરન્સે કરી આપી તેના પરિણામે ટેવ પડેલી ન હોવાથી ઘણા પ્રકારની ગેરસમજુતી ઉભી થઇ; એક તો આગેવાનો પોતાના વિચાર અનુસાર બીજાને દોરવાને ટેવાયલા હતા, તે કોમની વ્યક્તિઓના વિચારો સાંભળવા અથવા બહુમતિથી કામ કરવા તૈયાર ન હોતા, કોમના કાર્યપર સામ્રાજ્ય ચલાવાને ટેવાયલા હોવાથી તેઓનું ધાર્યું ન હોય ત્યાં કામ ખોટે રસ્તેજ દોરવાય છે એમ ધારી લેવાની ગંભીર ભૂલ તેમણે કરી અને કોમના આગેવાન પદપરથી પોતાની ચ્યૂતિ થતી તેમને જણાઇ. બહુમતિમાં જેમને વિશ્વાસ ન હોય, વિચાર .સર્વ કરી શકે છે અને બતાવી શકે છે તેનો જેને

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ખ્યાલ ન હોય, સ્થાપિત હકો પર જેમની જીવનદોરી મુકરર થયેલી હોય, તેઓ અન્યને વિચાર બતાવતાં સાંભળે, પ્રાકૃત માણસો કોમ અને ધર્મની બાબતમાં અભિપ્રાય આપવા નીકળી આવે તે તેમને અસહ્ય થઇ પડયું અને વિચારસ્વતંત્રતાને તેઓ પોતાના દૃષ્ટિબિંદુથી વિચારસ્વચ્છંદતા સમજવા લાગ્યા. આ તેમનો ખ્યાલ તદ્દન અસ્તવ્યસ્ત હતો, દુનિયાના વર્તમાન ઇતિહાસથી અજાણ રહીને થયેલો હતો અને વ્યક્તિસ્વતંત્રતાને ઉચ્છેદનારો હતો; પરંતુ સેંકડો વરસોથી ઉતરી આવેલા સાજના અને નાતમેળાના ખ્યાલને તેઓ વીસારી શકયા નહિ અને અમુક શેઠ બોલે એટલે તેની સામું કોઈથી બોલી શકાય નહિ, વિચાર કરી કે બતાવી શકાય નહિ એ ખ્યાલમાં પદ્ધતિસર વિચાર બતાવનારને તોડી પાડવાના ખ્યાલમાં જ્યારે તેમને જણાયું કે તેઓ ફાવી શકે તેમ નથી ત્યારે તેઓ સંસ્થા તરફ પરાઙ્મુખ થયા અને કેટલાક તો તદ્દન સ્પષ્ટ રીતે વિરોધી થયા. આ ઘણી દુઃખમય સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઇ અને તેને પહોંચી વળવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે જે સમજાવટ અને હિંમત જોઈએ તે કોન્ફરન્સના નેતાઓમાં અલ્પ અંશે જોવામાં આવી. તેઓના સમજાવટ કરી આખી કોમને એકત્ર રાખવાના પ્રયત્નને સ્થાપિત હકવાળા નબળાઇ તરીકે ગણવા લાગ્યા. તેમના વગર સંસ્થા ચાલી શકેજ નહિ એવા ખ્યાલમાં પોતાના હોદ્દા–પદને વધારે મજબુતી અને ચીવટાઇથી બળગવા લાગ્યા અને કોન્ફરન્સનું હિત હૃદયે ધરનારાઓ તેમના વગર પણ બહુમતિથી સર્વગ્રાહી સંસ્થા ચાલી શકે છે એમ બતાવવાનો પ્રયત્ન કરી શકયા નહિ. કોન્ફરન્સના કાર્યવાહકોનો ઉદ્દેશ સમજાવટથી સર્વને સુસંબદ્ધ રાખવાનો હતો, જરા નરમાશદ્વારા સંસ્થાને જમાવવાનો હતો, લોકોને અને નાયકોને એકઠા કરવાનો હતો અને તે ઉદ્દેશ કોન્ફરન્સની બાળવય અને આપણા રૂઢ પૂર્વકાલીન વિચારોને લઇને તદ્દન વ્યાજબી હતો; પણ બીજી તરફ નવીન જુસ્સાદાર વર્ગ વધતો જતો હતો, તેમને આ સમજાવટની પદ્ધતિમાં નબળાઇ જણાઇ, તેમને આ વચલા માર્ગ કાઢવાની રીતિમાં બીનજરૂરી ખુશામત જણાઇ, તેમને આ સંઘશક્તિ એકત્રિત કરવાના પ્રવાહમાં કોન્ફરન્સના મૂળ આશયનું ખૂન થતું જણાયું. આથી પરિણામ એ આવ્યું કે સ્થાપિત હકવાળા આગેવાનો કોન્ફરન્સ તરફ બેદરકાર થતાજ ગયા અને નવીન વર્ગ–મધ્યમ વિભાગવાળો વિચારશીળ વર્ગ કોન્ફરન્સની કાર્યપદ્ધતિ તરફ થતો ગયો. બન્ને વર્ગ જરાપણ એકબીજાની નજીક ન આવ્યા, આથી વખત જતાં બન્ને વચ્ચે અંતર વધતો ગયો અને એના સંબંધની ભૂલ કોન્ફરન્સને માથે આવી પડી. સ્થાપિત હકવાળા આગેવાનો સમયને ઓળખી શકયા હોત, જમાનાની જરૂરીઆત પારખી શકયા હોત, આખું જગત્ કઇ પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થાય છે તે દીર્ઘદૃષ્ટિથી અવ-

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

શકયા હોત તો તેઓ પોતાનું આગેવાનપદ કાયમ રાખી નવીન વર્ગને પોતાના કાબુમાં રાખી શકત અને કોમ તથા ધર્મને મજબુત પાયાપર મૂકી સંસ્થાને સુસંબદ્ધ કરી શકત, કારણ કે લોકોને અનુસરવામાં અથવા તેમને પૂછીને કાર્ય કરવામાં અથવા રીતસર યોજના હાથ ધરવામાં લોકોને વિશ્વાસ ઘણો આવે છે અને એકવાર લોકરૂચિ પ્રાપ્ત થઇ જાય તો પછી કાર્ય કરનારને લોકો "ફ્રી પાસપોર્ટ" આપે છે, પરંતુ કમનસીબે એ સ્થિતિ લાવવા જેટલા અભ્યાસ અથવા આવડતની ખામીને પરિણામે સ્થાપિત હકવાળા આગેવાનો વસ્તુસ્થિતિ બરાબર સમજ્યા નહિ અને કોઇ કોઈ સહજ સમજ્યા તો તેઓ તેની અસર અન્ય ઉપર ઉપજાવી શક્યા નહિ. આથી વિચાર વિનિમયની છુટને પરિણામે પૂર્વકાળના આગેવાનો અને નવીન વર્ગ વચ્ચે અંતર વધવાનું એક મજબુત કારણ પ્રાપ્ત થયું.

વિચારો બતાવવાની છુટની ઘણીજ જરૂરીઆત છે તે મુદ્દાપર જ આ આખો લેખ છે અને તેમાં કોઇપણ પ્રકારનો કોઇનો અપવાદ બોલવાનો આશય નથી, છતાં એટલું તો અત્યારે પ્રસંગાનુસાર જણાવવાની જરૂર લાગે છે કે વિચારો બતાવવામાં દેશ કાળ અને ભાવ જો લક્ષ્યમાં રાખવામાં આવે તો વિચાર પ્રગટનનું [illegible] છે, નહિ તો વાત અર્ધ માર્ગે અટકી પડે છે અને કામ થતું નથી. જ્યારે સુલેહ સંબંધી કોલકરારો ચાલ્યા ત્યારે એક બાજુએ પ્રેસીડૅન્ટ વીલ્સન અને બીજી બાજુએ ડા. સોલ્ફ (જર્મનીનો પ્રદેશ ખાતાનો પ્રધાન) ચાદીઓ આપ્યા જતા હતા અને ડો. વીલ્સન બોલતા જતા હતા, તે જરૂરી પ્રસંગે લગભગ ત્રણ માસ સુધી ઈંગ્લાંડની કેબીનેટ કે વૉર મીનીસ્ટ્રીમાંથી એકે મેંબર એક અક્ષરે બોલ્યો નહિ. લોઈડજ્યોર્જ જેવા વારંવાર બોલનારે પણ સખ્ત અંકુશ પોતાની વાણી ઉપર રાખ્યો અને League of nations પ્રજા સંઘના જેવા મહત્વના પ્રશ્નપર પણ કેબીનેટની બહારના એડવર્ડ ગ્રે જેવા આગેવાન પાસે બોલાવ્યું, તે સર્વનો આશય એજ કે જે પ્રસંગે મૌન રાખવું જરૂરી હોય તે પ્રસંગે બોલવાથી બાજી બગડી જાય છે અને દરેક સંસ્થા-સમાજને દેશ કે પરદેશના સંવ્યવહારમાં એવા પ્રસંગો આવે છે જ્યારે વિચાર પ્રગટન ઉપર ઓછો અથવા વધતો અંકુશ મૂકવો પડે છે. બહારના દબાણથી નહિ પણ પોતાના ડહાપણથી યોગ્ય વખતે વિચાર પ્રગટન પર અંકુશ રાખ્યો હોય તો તેમાં સ્વતંત્રતાનો નાશ ગણવાનો નથી, પણ કાર્ય વ્યવસ્થાની બુદ્ધિનો પ્રસાદ છે એમ સમજવાનું છે. અહીં એક અગત્યની વાત કરી લઈએ. વિચારદર્શન કે વિચારસ્વતંત્રતા, વચનસ્વતંત્રતા એ સર્વ વિચાર કે વચન ખાતર કરવાના નથી, બોલવા ખાતરજ બોલવાનું હોય તો તેની સાથે કોઇ સુજ્ઞ વિચારકને સંબંધ હોઇ શકેજ નહિ, વિચાર કે વચન એ માત્ર સાધનોજ છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

એનું સાધ્ય કાર્ય ક્રિયા છે. અમુક વાત સ્પષ્ટ રીતે કહેવાથી કાર્ય થતું હોય તો તે રીતે કહેવાની જરૂર છે. અમુક વખતે થોડો વખત મૌન રહેવાથી કામ આગળ જતાં વધારે સુંદર રીતે થાય તેમ લાગતું હોય તો મૌન રહેવાની જરૂર છે. બોલવા ખાતર બોલવું એ અંકુશ વગરના હાથી જેવું છે. એ સાધ્ય લક્ષ્યમાં ન હોય તો ખેદાનમેદાન કરી શકે, પણ લાભ કોઈ જાતનો કરી શકે નહિ. આથી સ્પષ્ટ થશે કે વચનસ્વતંત્રતા માત્ર સાધન છે અને તેની કિંમત સાધન પૂરતીજ ગણવાની છે. અને એમાં જો મૂળ મુદ્દો ચુકયા અને ગમે તેમ બોલવાનુંજ શરૂ રાખ્યું તો લાભને બદલે હાનિ વધારે થાય છે.

કોન્ફરન્સના અધિવેશનને અંગે આ સૂત્ર ઉપર આપણે કાંઇક વિચાર કરીએ. સર્વ વ્યક્તિઓને વિચારો બતાવવાની અને આપ લે કરવાની જે છુટ મળી તેનેજ અંગે કાંઇક ઉતાવળ થતી જોવામાં આવી. બહારનો અંકુશ વિચાર પ્રગટનને અંગે મૂકવો એતો કોન્ફરન્સના મૂળ ઉદ્દેશનો ઘાત કરવા જેવું હતું અને તેથી કાર્યવાહકોએ એ દિશાએ કામ નજ લીધું અને તે યોગ્ય કર્યું, પણ વિચારદર્શનને અંગે ઘણી સારી બાબતો બહાર આવી તે સાથે નિરંકુશતાનું પણ રાજ્ય શરૂ થયું સ્પષ્ટ રીતે બોલનારા એમ ન સમજ્યા કે હજુ આપણે સ્વતંત્રતાની શરૂઆતની દિશામાં છીએ, ત્યાં છેવટ સુધી દોડીને પહોંચવાની ફલાંગ ન મારવી જોઇએ, તેઓએ તો એકદમ સ્થાપિત હકો પર ત્રાપ મારવા માંડી અને પ્રજાસત્તાક રાજ્યના (Democracy) સ્વપ્નો જોવા માંડ્યા, એટલુંજ નહિ પણ સ્પષ્ટ રીતે તેના પર વિવેચનો કરવા લાગ્યા. તેમને એમજ ખાત્રી હતી કે હવે કોન્ફરન્સનું રાજ્ય થયું એટલે પ્રજાસત્તાક રાજ્ય થઇજ ગયું; તેઓ કોન્ફરન્સને વિચારદર્શક મંડળને બદલે કાર્યગ્રાહી મંડળજ માનવા લાગ્યા, અને સત્તાના પાયાપર રચાયેલ અભિમાનના સિંહાસનો પડી જતાં અનુભવવા લાગ્યા. તેમને ભાગ્યેજ ખબર હતી કે હજુ સત્તાએ પોતાનો સંપૂર્ણ દોર ખોઇ નાખ્યો નથી અને તેનામાં હજુ શક્તિ અને સત્ત્વ છે. આવા સંઘર્ષણને પરિણામે એક બાજુ સત્તાધારીઓએ કોન્ફરન્સના પાયાને હચમચાવવા માંડ્યા અને બીજી બાજુએ વિચારદર્શનની સ્વતંત્રતાને સહજ આઘાત પડતો તે કયાંથી આવે છે તેનો ખ્યાલ ન કરતાં નવીન વર્ગે પણ તેનું કારણ કોન્ફરન્સને માની લીધી, આમ થવાથી કેટલાક તે સંસ્થા તરફ બેદરકાર બન્યા અને કેટલાક તેની વિરૂદ્ધ વિચારો દર્શાવવા મંડી ગયા, તેઓના ધ્યાનમાં આઘાત કયાંથી અને શામાટે આવે છે તેનો ખ્યાલ ન રહ્યો, કોન્ફરન્સ એ આપણું પોતાનુંજ મંડળ છે એ વાત લક્ષ્યમાં ન રહી અને જાણે એ કોઇ સંસ્થા છે જેની સાથે આપણે કાંઇ લાગતું વળગતુંજ ન હોય તેવી રીતે એના સંબંધમાં ટીકા કરવા માંડી. કોન્ફરન્સની સંસ્થા ભવિષ્યની આશાઓ પૂરણ કરવામાં અથવા ઉત્ક્રાન્તિને અંગે અતિ ઉપયોગી વ્યવ-

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

રહ્યા છે એ લક્ષ્યમાં ન રાખતાં એના તરફ બેદરકારી બતાવી અને તેમ કરીને સત્તા અને સ્થાપિત હકોનો માર્ગ સુલભ કરી આપ્યો. કોન્ફરન્સના અધિવેશનના પ્રસંગે અને ખાસ કરીને સબજેકટ્સ કમીટીમાં જે ધોરણે કામ થતું હતું તેનો જે લોકોએ બારીકીથી અભ્યાસ કર્યો હશે તેઓ આ બાબતનું વાસ્તવિકપણું સમજી શકશે.

વિચારસ્વતંત્રતા અને વચનનિર્દેશ પ્રસંગોનો એક બીજી રીતે ગેરલાભ પણ કાંઈક લેવાણો એમ દેખાય છે. પોતાના વ્યક્તિગત અથવા સામાજિક વિભાગોમાં જે જૂદા જૂદા દૃષ્ટિબિન્દુઓથી કામ લેવાતું હોય છે તેમાં પ્રમાણિક મતભેદ જરૂર હોય છે અને હોવો સંભવિત છે. એવા પ્રસંગે પોતાના મતથી જૂદો અભિપ્રાય ધરાવનારા તરફ સહિષ્ણુતા રાખવામાં આવે તોજ મહાન્ મંડળો ચાલી શકે છે, તેવી સંસ્થાઓમાં હંમેશા પરમતસહિષ્ણુતા રાખવી જોઇએ અને કાર્યની ગતિના માપક યંત્ર તરીકે 'તરંગ' ને તાબે ન થતાં દેશ કાળ પરિસ્થિતિ લક્ષ્યમાં લેવી જોઇએ, ફળની અધીરતા ન રાખતાં સમાજને દોરવતી વખતે પોતે સ્થિતિસ્થાપકતા ખોવી ન જોઇએ. આ વિચારશીળનું લક્ષ્યબિન્દુ હોવું જોઇએ; તેને બદલે જો આવી સંસ્થાને પોતાના મત સ્થાપનનું કેન્દ્ર કરી દેવામાં આવે અથવા પોતાના વૈરવિરોધને શાંત પાડવાનું તેને સ્થાન કરી દેવામાં આવે તો પ્રત્યાઘાત પણ તેટલોજ જબરો થાય છે. જૂદા જૂદા આશયથી પણ સ્વમતને પ્રમાણિકપણે વળગી રહેનારને ઠેકાણે લાવવાનો માર્ગ શાંત સમજાવટ છે. તેને બદલે તેમને ઉતારી પાડવાનો પ્રયત્ન થાય તો સત્તાધારીઓ મતચુસ્ત રહી આખરે વિચાર પ્રગટન પ્રસંગોજ ફરી ન મળે એમ કરે છે અથવા સંસ્થા સર્વવ્યાપી હોવાને બદલે એક દેશીય થઇ જાય છે એ વાત કેટલાકના લક્ષ્યમાં ન રહી અને હાજર રહેનાર પર કેટલીકવાર સાચા અને કેટલીકવાર ખોટા આક્ષેપો થવા માંડ્યા. મૂળ પ્રથમથીજ સત્તાધારીઓને આવી સંસ્થા પસંદ નહોતી તેમાં તેઓને ખુલાસાઓ આપવા પડે અથવા ખુલાસાની ગેરહાજરીમાં ટીકાના ભોગ થવું પડે તે સ્થિતિ તેમને ન ગમી, એટલે તેઓએ સંસ્થાને ઉતારી પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો. સુધારણા કરનારે પોતાની લગામ જરા ખેંચી હોત અથવા સત્તાધારી અને સ્થાપિત હકવાળાઓએ મધ્યમ વર્ગને પોતાના વિશ્વાસમાં લેવાનો પ્રમાણિક પ્રયત્ન કર્યો હોત તો આ સ્થિતિ કદિ ન આવત, પણ બન્ને પક્ષો લક્ષ્ય ચૂકી ગયા અને વિના કારણ ભવિષ્યની અનેક આશાઓ આપનાર મંડળ ખોટી રીતે ગેરસમજુતીમાં આવી પડ્યું. કોઇ કોઇ પ્રસંગે તો સમજાવટથી કામ ચાલ્યું પણ એ પ્રયત્નમાંજ સંસ્થાનાં મૂળો હચમચતાં ગયાં અને આખરે જે પરિસ્થિતિ સ્થાપિત હકવાળાઓને ઇષ્ટ હતી, પસંદ હતી તે માર્ગે લઇ આવવાનું કારણ જુસ્સાદાર અને એકનિષ્ઠાવાળા વર્ગેજ આપ્યું. નવીન મધ્યમ વર્ગ બોલવામાં ઉતાવળો લાગતો હોય, વિચાર સ્પષ્ટપણે દર્શાવતો હોય,

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

કોઈ વખત સકારણ આક્ષેપક શૈલીને આદરણીય ગણતો હોય, તો પણ તેની પ્રમાણિક નિષ્ઠા સંબંધી શંકા કરવાનું કારણ નથી, છતાં જેમની સત્તા જતી હોય તેઓ તેમને એ આકારમાં ન સમજે એ બનવા જોગ છે અને એવીજ સ્થિતિ કોન્ફરન્સને અંગે ઉભી થઇ એમ તેના પુનાના અને તે અગાઉના એક અધિવેશન વખતે જોવામાં આવ્યું હતું.

અહીં એક હકીકત સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે. વિચારપ્રગટનને અંગે કોઈ અમુક વ્યક્તિ ઉપર આક્ષેપ કરે તેને આ સવાલ સાથે સંબંધ નથી, કોઇ વ્યક્તિ ઉપર આક્ષેપ ન કરવો એવો કોન્ફરન્સનો પ્રથમથી સ્થાપિત નિયમ છે અને દરેક વક્તાને ભાષણ કરે તે પહેલાં તે બાબત ચેતવણી આપવામાં આવે છે, અહીં જે વિચારદર્શનને અંગે પર્યાલોચના ચાલે છે તે 'નિયમ' (Principle) ની છે. કેટલીકવાર એકજ પ્રશ્ન ઉપર પ્રાચીન વિચાર પ્રણાલિકા અને નવીન વિચારણામાં આવો નિયમનોજ તફાવત રહે છે અને તેવા પ્રસંગે પ્રમાણિક મતફેર રહે છે. એ મતભેદને જો અંગત રૂપ આપી દેવામાં આવે તો સત્ય પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી, ચર્ચાના આકારમાં રહેવા દેવામાં આવે તો ક્રિયા થઈ શકતી નથી અને ફળની અધીરતા બતાવવામાં આવે તો વાત બગડી જાય છે. આવે પ્રસંગે વિચારસ્પષ્ટતા કરવા જતાં જે શૈલી અનુસરવામાં આવે તેમાં જો અંગિત વૈરવિરોધના તત્વને દાખલ કરવામાં આવે તો વાત સત્ય હોવા છતાં બગડી જાય છે, સાચા આશયને પણ શંકાની નજરથી જોવામાં આવે છે અને પરિણામે કાંતો વાતનું સ્વરૂપ ઉલટાઇ જાય છે અથવા એવી કચવાટવાળી સ્થિતિ ઉભી થાય છે કે જેને ભાષામાં 'દુગ્ધા' કહે છે, જેને ઇંગ્લીશમાં Imosse કરીને કહેવામાં આવે છે. મતલબ કે એવા સંયોગોમાં થોડું ઘણું થઇ શકે, બન્ને પક્ષ સ્વીકારી શકે, તેટલું કામ પણ થઇ શકતું નથી. અંગિત વિરોધના તત્વો આવી રીતે મહાન કાર્યમાં આડે આવે છે તે આપણે કોન્ફરન્સના કાર્યને અંગે થતી વાસ્તવિક અવાસ્તવિક ટીકાઓથી જોઇ શકયા છીએ.

એક સામાન્ય બાબત વિચાર પ્રગટનને અંગે તપાસી લઇએ. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીનો હિસાબ છપાવી બહાર પાડવો જોઇએ કે નહિ ? અથવા તેના સરવૈયાની કોપી કોન્ફરન્સમાં મોકલવી જોઇએ કે નહિ ? એ પ્રશ્ન એટલો સામાન્ય છે કે એમાં સમજુઓમાં બે મત પડવા સંભવી શકે નહિ. જ્યારે સર્વ સંસ્થાઓ માટે નિયમ થતો હોય ત્યારે એમાં અપવાદને અવકાશ ન હોવો જોઇએ, છતાં એ અતિ સામાન્ય બાબતે મહા ઉગ્ર રૂપ શામાટે લીધું અને એવા તદ્દન નિર્જીવ સવાલે કોન્ફરન્સને શામાટે હચમચાવી દીધી એ સવાલનો વિચાર કરતાં એમાં એક બાજુએ મત આગ્રહ અને બીજી બાજુએ સ્થાપિત હકો સામે બળવા સિવાય બીજું કાંઇ જણાતું નથી. જે સંસ્થા પોતાનો હિસાબ ઓડિટ કરાવે, જોવા માટે

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

...રો દાબે અને આડકતરી રીતે હિસાબનું પરિણામ જાહેર કરે તે જો પોતાની આર્થિક સ્થિતિ સરકાર કે રાજ્યથી છુપાવવાના દાવાપર હિસાબ બહાર પાડવા ના ...કે તો તે માત્ર એક પ્રકારના આગ્રહ જેવુંજ લાગે છે, છતાં આવા ક્ષુલ્લક સવાલે જે ...પ લીધું તેમાં સત્તા અને જન પ્રકૃતિના આવિર્ભાવનું કારણજ દેખાય છે. સત્તાવાળાઓએ એ બાબતમાં કોમને વિશ્વાસમાં લેવા પ્રયત્ન કર્યો હોત તો ભવિષ્યમાં બહુ લાભ થાત. પરંતુ કાર્યની રેખા જૂદીજૂદી રીતે અંકાઈ અને પક્ષકારોની સંમતિથી નીમાયેલ કમીટીના રિપોર્ટ પ્રમાણે પણ અમલ ન થયો, એમાં આગ્રહ સિવાય બીજું કહું કારણ જણાતું નથી. આવા પ્રસંગે સમજાવટથી કામ લેવાનું નવીન વર્ગને ...ઠિ લાગ્યું અને પ્રાચીન પક્ષ હજુ જતી જતી સત્તાના આવેશમાં રહ્યો અને જે પ્રશ્નમાં કદિ બે મત ન પડે તેવા મામુલી સવાલે મોટું રૂપ ધારણ કર્યું. આવા અનેક પ્રસંગો કોન્ફરન્સના અધિવેશનમાં આવ્યા છે, તે પરથી ઉપર વિચારપ્રગટનને ...ગે જે વિચારો બતાવ્યા છે તેનું રહસ્ય સ્પષ્ટ જાણવામાં આવી શકે તેમ છે.

અત્યારસુધી આ વિચારપ્રગટનના મુદ્દાને અંગે પણ આપણે એકજ રીતે કામ લીધું છે. કોન્ફરન્સ જાણે કોઇ પરાયું મંડળ હોય, જાણે આપણે તેની સાથે ...ઇ લેવા દેવા ન હોય, જાણે કોન્ફરન્સ કાંઇ કરી શકી નથી એમ કહેવામાં પોતાને હાથે પોતાના ગાલ પર તમાચો મરાતો ન હોય તેવી રીતે કામ લેવાણું છે. આ સ્થિતિ અતિ દુઃખપ્રદ છે, મહા આપત્તિમાં લઇ જનારી છે, હજુ પણ વધારે ખરાબ સ્થિતિ કરનારી અને અત્યંત ચિન્તા કરાવે તેવી છે. કોમને બંધારણપૂર્વક અને વિચારવિનિમયપૂર્વક રૂપરેખા અને કાર્યરેખા દોરી શકે તેવા મંડળની જરૂર છે. એના સ્વાત્મજીવન માટે એની ખાસ ઉપયોગિતા છે અને એની સાથે દૂર દૂર ...થી નહિ પણ તન્મય થઇ જીવન માટે એવા મંડળને સ્થિર કરવાની જરૂર છે. ...ધિ લાગેલ પ્રાણી પણ દવા કરે છે, સલાહ લે છે અને ઉપાયો યોજે છે, ...ના સંબંધમાં પણ વારંવાર ઉપચાર કરવાની જરૂર પડે છે અને અત્યાર સુ...ના ઇતિહાસમાં તેમ થતું આવ્યું છે. જ્યારે કોઇ પ્રબળ પ્રતાપી વ્યક્તિ જાગશે ...રે તો હોહા કરનારા સર્વને બેસાડી દઈ સમયને અનુરૂપ ધર્મબંધારણને અને ...ીય શરીરને તે ઘડશે અને ક્ષુલ્લક વિચારો બતાવનારને દાબી દઇ વિશાળ નજ...ે ...ની ઉન્નતિના માર્ગો ઉઘાડશે, પરંતુ તેવા વીરને પાકતાં વખત લાગે ત્યાં ...ી એકત્ર વિચારની જરૂર છે. એમાં વિભાગિય કે દેશીય વિચારને સ્થાન ન હોવું ...એ, એમાં સત્તા કે હકોને માર્ગ ન મળવો જોઇએ, એમાં ધનવાન્ કરતાં ધીમા...ે અને બહુ બોલનાર કરતાં કર્તવ્યપરાયણને; ઉપર ઉપરના વિવેકીને બદલે ...ને અને અંશગ્રાહીને બદલે દીર્ઘ વિચારશીળને સ્થાન મળવું જોઇએ. પુન...ન કરીને જણાવવાની જરૂર છે કે એવા પ્રસંગે—એવા મેળાવડા પ્રસંગે પોતા-

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ના અનુભવને અભ્યાસનો લાભ સર્વેએ આપવો અને લેવો જરૂરી છે. એમાં દૂર દૂર રહી ટીકા કે અવલોકન કરવાની કોઇને સત્તા નથી, કોઇ તેવો દાવો કરી શકેજ નહિ એવી સ્થિતિ હોવી જોઇએ. કર્તવ્યનો ભાર સર્વને માથે એક સરખો છે અને એ વિચારણા થશે-ત્યારેજ સમાજનો ઉદયકાળ સમીપ દેખાશે.

સામાજિક સવાલો અનેક છે, બને તેટલા વિચારવા છે, પરંતુ પ્રસંગ કોન્ફરન્સની ચર્ચા ઉપરજ દોરાઇ ગયો તો હવે તે લીધેલ સવાલને સંપૂર્ણ ચર્ચવો એવી ઇચ્છા થઇ છે અને આહ્વાન પણ તેમજ થયું છે. આથી કોન્ફરન્સની વર્તમાન સ્થિતિને અંગે મુદ્દામ કારણો ગયે પ્રસંગે અને આ પ્રસંગે વિચાર્યાં. હવે ત્યાર પછી બીજાં પણ કેટલાક મુખ્ય કારણો એ સવાલને અંગે ઉત્પન્ન થયેલાં છે તેની વિચારણા સાથે સાથે આવતે પ્રસંગે કરી લેશું. કોન્ફરંસના સવાલની વિચારણાને આપણા સામાજિક સવાલોની સાથે નીકટનો સંબંધ છે; એને ઉકેલવામાં ભવિષ્યના ઘણા સવાલોનો ઉકેલ થઇ જવો સંભવિત છે તેથી એ બાબતને ઉપાડી લેવી યોગ્ય ધારી છે. ભવિષ્યમાં કદાચ આકાર ફેરવીને સામાજિક સંમેલન કરવાનો પ્રસંગ આવે તો અત્યારનો અનુભવ ઉપયોગી થાય તેમ લાગવાથી આ સવાલને વધારે વિસ્તૃત આકારમાં ચર્ચવાની જરૂર છે. લેખકના વિચારો સાથે સર્વ મળતા થઇ શકે એ સંભવિત હોયજ નહિ. પણ ચર્ચા ઉપસ્થિત કરવાનો પ્રસંગ હાથ ધર્યો છે તેને ઉપાડી લેવા સર્વને વિજ્ઞપ્તિ છે.

મો. ગિ. કાપડીઆ.

स्फुट नोंध अने चर्चा.

આગલા કાળમાં કાંઇક રાજ્યભયથી તથા કાંઇક જેના તાબામાં હોય તેની અજ્ઞાનતાથી જે શાસ્ત્રનાં લખેલા પુસ્તકો બહાર પાડવામાં આવતા નહોતા, પ્રકાશમાં લાવવામાં આવતા નહોતા, પુસ્તકો બતાવવાની પણ આનાકાની કરવામાં આવતી હતી તે પુસ્તકો હવે બહાર પડવા માંડ્યા છે, સંશોધાઇ-છપાઇને હવે તે પ્રગટ થવા માંડ્યા છે. આવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ ઘણે સ્થળેથી શરૂ થયો છે, અને જે સતત્ પ્રવાહ રૂપે તે પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે તે તરફ નિરીક્ષણ કરતાં થોડા વખતમાં ઘણા પુસ્તકો બહાર પડવાનો સંભવ રહે છે. સાધુ મુનિરાજોનો તે માટે ઉપદેશ છે, અને શ્રાવકવર્ગ તે ઉપદેશાનુસાર ધન વ્યય કરવા તૈયાર થતો જાય છે. આવાં પુસ્તકો સાધુઓ સંગ્રહે છે તેમ કોઇ કોઇ તરફથી આક્ષેપ થાય છે, પણ આ બાબતમાં વધારે વિચાર કરવાની અમને જરૂર જણાય છે. પુસ્તકો અત્યારે સારા

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

...માં બહાર પડે છે, અને દરેક જાતની ઘણી નકલો છપાય છે. આ પુસ્તકો ...રીતે સાચવી રાખવાનું કાર્ય સાધુ મુનિમહારાજાઓથી જેવું બને છે તેવું ...કોથી બનતું નથી. દરેક અગ્રણી મુનિમહારાજ આવાં પુસ્તકો રાખી પોતાના ...ઓને અને અન્ય જીજ્ઞાસુઓને પઠન પાઠન કરવા માટે આપે તેમાં કોઇ પણ ...તો દોષ હોય તેમ અમને તો લાગતું નથી. માત્ર અશિક્ષિત શિષ્યવર્ગ પોત-...તાના પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરી ગૃહસ્થોને ખનગી રીતે સોંપે છે તે હકીકત જ ...ને દોષવાળી લાગે છે, શ્રાવકોને ધનવ્યય કરવાનું ઉત્તમ સ્થળ જેમ જ્ઞાન પ્રક-...તું તે છે તેવીજ રીતે ઉપયોગી ગ્રંથો સાચવવા, સંગ્રહવા, ઉપયોગમાં લેવા, તે ...ઓનું કાર્ય છે. તેઓને જ ઉપયોગમાં આવે અને તેઓજ તે વાંચી શકે તેવા ...ઘણાં પુસ્તકો પ્રકટ થતાં હોવાથી સાધુ મુનિમહારાજાઓ પુસ્તકો રાખે તેમાં ...રવ્યાજબી શું તે અમને જણાતું નથી. સાધુઓએ પુસ્તક કે તેનાં કબાટો ઉપર રાગ ન કરવો, મમત્વભાવ ન રાખવો, અન્યને ખપમાં આવે તેવી રીતે પોતાની પાસેનાં ગ્રંથો માટે સગવડ કરી આપવી તે અવશ્ય તેમનું કર્તવ્ય છે. અત્યારે પુસ્તકો જે સારી સંખ્યામાં છપાય છે તે આનંદ પામવા જેવું, પ્રશંસવા જેવું કાર્ય છે, અને પ્રત્યેક શ્રાવક બંધુને જેમ બને તેમ વધારે તે ક્ષેત્રમાં ધનવ્યય કરવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ. જૈનધર્મની મહત્વતા, ભાવી ઉન્નતિ, વિશેષ પ્રચાર વિગેરેનો આધાર તે ગ્રંથો ઉપરજ છે તે ધ્યાનમાં રાખવાની ખાસ જરૂર છે.

* * * * *

જૈન સાહિત્યને અંગે એક બીજી બાબત ખાસ વિચારવા જેવી છે. અત્યારે જે ગ્રંથો બહાર પડે છે, તે મૂળ અગર મૂળનાં ભાષાંતરરૂપે બહાર પડે છે. જે ગ્રંથો બહાર પડે છે તે સર્વ જાતિનાં હોય છે, અને ખાસ કરીને દ્રવ્યાનુયોગ અને ચરણ-કરણાનુયોગનાં પુસ્તકો વિશેષ બહાર પડે છે તેમ દેખાય છે. ભાષાંતરો વિશેષ કથા-નુયોગના પ્રકટ થાય છે તે પણ વિશેષ આનંદ પામવા જેવું છે; કારણ કે તેને લીધે સંસ્કૃત કે પ્રાકૃત ભાષાના અનભ્યાસીઓ પણ તેનો લાભ લઇ શકે છે. મૂળ રાસો બહાર પડવા લાગ્યા છે, પણ હવે તે બાબતમાં એક પગલું વધારે આગળ વધવાની જરૂર છે. હજુસુધી એવા કોઇ પણ જૈનધર્મનાં પુસ્તકો બહાર પડ્યા નથી, કે જે સ્વતંત્ર રીતે લખાયા હોય. મૂળ ગ્રંથોને આધારે સ્વતંત્ર ગુજરાતી ભાષામાં ચરિત્ર વિગેરેનાં પુસ્તકો તૈયાર થવાની જરૂર છે. ગુજરાતી ભાષામાં નવલકથાના શૃંગારરૂપ સરસ્વતીચંદ્ર અગર ઉપદેશાત્મક ભાષામાં લખાયેલ ચંદ્રકાંત જેવી ભાષામાં અને શૈલીમાં પુસ્તકો બહાર પડવાની જરૂર છે. ધાર્મિક પુસ્તકો અને ધાર્મિક આખ્યા-યિકાઓ ચંદ્રકાંતમાં જે શૈલી ગ્રહણ કરવામાં આવી છે તેવી શૈલીએ બહાર પડવાથી

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

તે જૈન અને જૈનેતર સર્વને વિશેષ ઉપયોગી થશે, અને તેવાં પુસ્તકો વિશેષ ફેલાવો પામશે. પરમોપકારી મહાવીર સ્વામીનું જીવનચરિત્ર પણ સ્વતંત્ર રીતે મહાત્મા બુદ્ધના જીવનચરિત્રની લાઇન ઉપર લખાવાની જરૂર છે. હાલમાં પુસ્તકો બહાર પાડતી સંસ્થાઓનું અમો આ બાબતમાં લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ. નવા જમાનાને આવાં પુસ્તકોની જરૂર છે. આ શૈલીથી બહાર પડેલાં પુસ્તકો અક્ષરશઃ ભાષાંતરનાં પુસ્તકો કરતાં વિશેષ અસર કરનારાં અને ઉપયોગી નીવડશે. કથાઓનો એક બહુ મોટો ભંડાર આપણે ધરાવીએ છીએ. તે ખજાનાને વધારે વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં ચર્ચવાથી અને તેવી રીતે પુસ્તકો લખાવાથી આ કાર્ય બની શકે તેમ છે. મહાત્મા સ્થૂલિભદ્રજીનું ચરિત્ર ચંદ્રકાંતમાં કેવી ઉત્તમ શૈલીથી વર્ણવેલ છે તે તેના વાંચનારાઓને તરતજ ધ્યાનમાં આવે તેમ છે. હવેના જમાનામાં ગુજરાતી ભાષામાં માત્ર ભાષાંતરના કે અનુવાદનાં પુસ્તકોથી જ ચાલશે નહિ; પરંતુ આવી શૈલીથી લખાયેલાં પુસ્તકો વિશેષ અસર કરનાર અને ઉપયોગી નીવડશે તેવી અમારી માન્યતા છે.

* * * * *

શાસ્ત્રકારોએ અન્ય પ્રરૂપણા સાથે પર્વ–તહેવારના દિવસોની પણ એવી રીતે પ્રરૂપણા કરી છે કે તદનુસાર વર્તનાર આજીવિતવ્ય વ્યાધિથી પીડાતો નથી. ગયા માસની નોંધમાં હમેશની ચાલુ આહારની ટેવમાં ઉણપ કરવા ઉણોદરી વ્રત માટે અમોએ વાંચકોનું લક્ષ્ય ખેંચ્યું હતું; આવીજ રીતે પ્રત્યેક માસમાં અષ્ટમી, ચતુર્દશી અને તદુપરાંત અમુક પર્વના દિવસો લગભગ આવેજ છે. તે દિવસો યથાશક્તિ તપસ્યા માટે નિર્માણ કરેલા છે. આવી રીતે એકાસણુ, ઉપવાસ, આયંબિલ વિગેરે તપસ્યા અવારનવાર આચરનારા કોઇ દિવસ વ્યાધિના ભોગ થઇ પડતા નથી. આમાં પણ ઉપવાસ તો સૌથી ઉત્તમ શારીરિક તંદુરસ્તી સુધારનાર, માનસિક ઉન્નતિ કરનાર છે. ઉપવાસથી આગળ પાછળ શરીરમાં એકઠો થયેલો કચરો નીકળી જાય છે અને પાચનશક્તિ શુદ્ધ અને ચોખી થાય છે. અત્યારે ઘણા ડાકટરો, અને તેમાં પણ ખાસ કરીને અમેરિકાના ડાકટરો દરેક વ્યાધિ માટે કુદરતી ઉપાયોજ શોધે છે. આવેલ વ્યાધિને નિવારાય, અને નવા વ્યાધિનો ભોગ ન થવાય તે માટે ઉપવાસને તેઓએ ઉત્તમ સાધન માનેલ છે. તેઓ તો દ્રઢતાથી જણાવે છે કે ગમે તેવા આકરા વ્યાધિને મટાડનાર પણ ઉપવાસ જ છે. ન્યુમોનિયા જેવો આકરો વ્યાધિ પણ ત્રણ દિવસના ઉપવાસથી મટ્યાના દષ્ટાંતો મોજુદ છે. ઉપવાસ કેવી રીતે કરવો, તેની ઉપયોગિતા વિગેરે જણાવનાર એક બુક હાલમાં બહાર પડી છે, તેમાં લખ્યું છે કેઃ–" હું પૂર ગંભીરતા અને સચ્ચાઇથી કહીશ કે ગમે તેવાં દરદોને સાજા કરવાનો જો એકલો કોઇપણ ઇલાજ હોય તો તે અપવાસ છે. કોઇબી એવું દરદ નહિ હશે, કોઇબી એવો મંદવાડ નહિ હશે કે જેને અપવાસથી ફાયદો ન થાય.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ભૂખ એ કુદરતી નિશાની આપનાર છે. ખોરાક ક્યારે ખાવો તે તે સૂચવે છે. જે કાંઈ તમે ખાઓ ને તમને પાચન ન થાય તો તેને પાચન કરવાનો કુદરતી ઇલાજ ઉપવાસ છે. થોડે થોડે સમયે ઉપવાસ કરી પાચનશક્તિ ઉપર પડતો બોજો દૂર કરવો તે શરીરની તંદુરસ્તી માટે કુદરતી ઉપાય છે." આ લેખકનો એ અનુભવ છે કે ફક્ત ક્ષયના વ્યાધિ સિવાય બીજો કોઈપણ એવો વ્યાધિ નથી કે ઉપવાસથી સુધરી ન શકે. અને તેના આ કથનના ટેકામાં તેણે ઘણાં અનુભવેલાં દષ્ટાંતો તે પુસ્તકમાં આપ્યા છે. આપણે તે ઉપરથી સમજવાનું છે કે જે કુદરતી બક્ષીસ આપણને મળેલ છે, શાસ્ત્રકારોએ ફરમાવેલ છે, શરીરને ઉપયોગી છે, આત્મોન્નતિના સાધનભૂત છે તે ઉપવાસવ્રત મહિનામાં બે વખત દર પર્વ દિવસે તો અવશ્ય આચરવું. કદી તેમ ન બને તો શુક્લપંચમી જેવા એક દિવસે પણ ઉપવાસ કરવાથી પર્વારાધન સાથે શરીરસુખાકારી પણ વધે છે, તેથી ઉપવાસવ્રત—અનશનવ્રત ગ્રહણ કરવા અમે દરેક બંધુને ભલામણ કરીએ છીએ.

* * * * *

ઉપવાસના આચરણમાં કેટલીક વખત માણસને મનની નબળાઇ વધારે પાછા હઠાવી દે છે. ઉપવાસ થશે કે કેમ? મારૂં શરીર તે ખમશે કે કેમ? વિગેરે સવાલો ઉભા કરી મન ઉપવાસ કરતાં માણસને અટકાવે છે; પણ માનસિક આ ભ્રમણા ખોટી છે. ઉપવાસ કરવાથી કોઈ દિવસ શરીરશક્તિ ક્ષીણ થતી નથી; શરીરને અનુકૂળ રહે તેટલી કરેલી તપસ્યા તો ઉલટી શરીરનું આરોગ્ય વધારનાર થાય છે. 'મારાથી ઉપવાસ થશેજ, તેમાં બીલકુલ મને વાંધો આવવાનો નથી, મને તેનાથી ફાયદોજ થવાનો છે.' તેવા દૃઢ નિશ્ચયથી જે ઉપવાસ કરે છે તેને ઉલટો ઉપવાસ આનંદ આપનાર થાય છે. જે જે સ્થળે આત્માને વીર્ય ફોરવવાનું હોય છે તે તે સ્થળે ઘણી વખત માનસિક નિર્બળતાજ તેને પાછો હઠાવે છે; પણ તેવે વખતે દૃઢ રહેનાર, દૃઢતાથી કાર્ય કરનાર મનુષ્યો ફાવે છે, કાર્યસિદ્ધિ કરે છે. વ્યાપારાદિકમાં અગર તો સાંસારિક અન્ય વ્યવહારમાં પણ આવી માનસિક દૃઢતાની જરૂર રહે છે, તો પછી ધાર્મિક કાર્યોમાં રહે તેમાં નવાઈજ નથી. સિંહથી ભય પામનારને સિંહ હેરાન કરે છે, ત્યારે દૃઢતાથી ત્હેની સ્હામે થનારથી તે ભય પામે છે—નાશી જાય છે. કર્મરૂપી સિંહને જીતવામાં આત્મિક વીર્યની જે અતિ અગત્ય છે તેમાં માનસિક નિર્બળતા અવળે રસ્તે દોરી જાય છે; તે સિંહને જીતવામાં માનસિક સબળતાજ સાધનભૂત થાય તેમ છે, તેથી દરેક ધાર્મિક કાર્યમાં નિડરતા, માનસિક ઉત્સાહ, કાર્યસિદ્ધિનો દૃઢ સંકલ્પ વિગેરેનેજ પ્રમાણભૂત કરી આગળ વધવું, કે જેથી ઇપ્સિત લાભ અવશ્ય મેળવી શકાય.

* * * * *

મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજ તરફથી હાલમાં દિવાળીના શુભ પ્રસંગ ઉપર ત્હેના સભાસદોને વ્હેંચવા એક ખાસ ભેટ બહાર પાડવામાં આવી છે, તેમાં જુદા

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

જુદા લેખકોના ઉત્તમ લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે. બીજા લેખો સાથે ભાઇ પરમાણંદ કું. કાપડિયા. બી, એ. એલએલ, બી. તરફથી પણ એક લેખ તેમાં આપવામાં આવેલ છે. 'જૈન ધર્મમાં સ્ત્રીઓને સ્થાન' કેવું આપવામાં આવેલ છે, સ્ત્રીઓની કેવી ગણત્રી કરવામાં આવી છે, કઇ કોટિ ઉપર તેને મૂકવામાં આવી છે તે બાબતનો સુંદર લેખ તેમના તરફથી આપવામાં આવેલ છે. અન્ય ધર્મો કરતાં 'સતી' શબ્દની વ્યાખ્યામાં જૈનો કેટલા આગળ વધેલા છે તે બાબત દર્શાવતાં તે લેખમાં લખવામાં આવ્યું છે કે:-" સ્ત્રીવર્ગ સંબંધી જૈનદર્શન હિંદુધર્મથી બહુ જુદા તથા વધારે વિશાળ ખ્યાલો ધરાવે છે. આ વાત ' સતી ' શબ્દનો પ્રત્યેક ધર્મમાં શું અર્થ થાય છે તે વિચારવાથી વધારે સ્પષ્ટ થશે. હિંદુધર્મ પ્રમાણે જે સન્નારીઓને 'સતી'ની કોટિમાં મૂકવામાં આવી છે તેમનાં ચરિત્રો ધ્યાનમાં લઇએ તો માલુમ પડે છે કે જે સ્ત્રીએ અસાધારણ ધૈર્ય, સહનશીલતા તથા ધર્મબુદ્ધિથી પોતાના શિયળનું પરપુરૂષથી રક્ષણ કર્યું હોય તેને ' સતી ' ગણવામાં આવે છે. સ્વપતિની વિચિત્રતાઓ જે સ્ત્રીએ મૌનભાવે સહન કરી હોય અને ગમે તેવા સંયોગો વચ્ચે ' હાય ' એવી બુમ પણ જેણે પાડી ન હોય, તેને સતી તરીકે પૂજવામાં આવે છે. સારાંશ કે કાંતો અસાધારણ સંકટો કે લાલચો વચ્ચે શિયળસંરક્ષણ કર્યું હોય અથવા તો સ્વપતિની વિડંબનાઓ, વિચિત્રતાઓ તથા વિકૃતિઓ શાંતિથી તથા મૌનભાવે સહન કરી હોય તેવીજ સ્ત્રી હિંદુધર્મમાં ' સતી ' પદ પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી થાય છે. આ ભાવના ઉત્તમ છે, તથા તેમાં ઉત્કૃષ્ટ તપ તથા આત્મભોગ રહેલાં છે. જૈનદર્શન સતીત્વપદપ્રાપ્તિઅર્થે આ ભાવનાઓ તો સ્વીકારેજ છે, પણ તેટલાથી સંતોષ પામતું નથી. જૈનદર્શન તેથી પણ આગળ વધે છે અને સતીત્વપ્રાપ્તિઅર્થે બીજાં દ્વારો પણ ખુલ્લાં કરે છે. અન્ય ક્ષેત્રોમાં મહત્વતા દર્શાવનાર સ્ત્રીઓને અન્ય હિંદુઓ ' સતી ' પદથી અલંકૃત કરતા નથી. જૈન ધર્મમાં સતી શબ્દ સત્ત્વવાચક રાખવામાં આવ્યો છે; તેથી તેમાં જે સતીની નામાવળી રચવામાં આવી છે તેમનાં ચરિત્ર નીહાળતાં માલુમ પડે છે કે શિયળસંરક્ષણનાં વિકટ પ્રસંગો પ્રાપ્ત ન થયા હોય, પતિ સંબંધી બહુ સહન કરવું પડ્યું ન હોય તો પણ અન્ય ક્ષેત્રમાં મનુષ્યત્વને છાજે તેવાં સત્ત્વ, પરાક્રમ કે મહત્તા દર્શાવ્યાં હોય- તેને પણ ' સતી ' તરીકે તે ધર્મમાં ગણવામાં આવી છે. દાખલા તરીકે બ્રાહ્મી, સુંદરી, ચંદનબાળા, સુદર્શના, રાજીમતી, જયંતિ ઇત્યાદિ. આ દૃષ્ટિએ લીલાવતી, ચાંદબીબી, જોન ઓફ આર્ક, કે ફ્લૉરેન્સનાઇટીંગેલને પણ સતીની કોટિમાં મૂકી શકાય. આ ભિન્નતાનું કારણ હિંદુધર્મ પ્રમાણે સ્ત્રી સેવક છે, પુરૂષ સેવ્ય છે, સ્ત્રીને પતિ ઇશ્વરસમાન છે અને આ જગત્માં સ્ત્રીને પતિસમાન અન્ય કોઇ તરણતારણ નથી. જૈન સિદ્ધાન્ત અન્ય પ્રકારે કહે છે. જૈન દૃષ્ટિએ સર્વ આત્માઓ-પછી તે પુરૂષદેહી હો કે સ્ત્રીદેહી હો- સરખા છે. અને પોતપોતાની ઉન્નતિ સાધવાને સરખા હક્કદાર છે. પુરૂષની

For Private And Personal Use Only

[illegible] માત્ર સ્રીને આધીન નથી, તેમજ સ્રીની પુરૂષને આધીન નથી. [illegible] ના ઇષ્ટદેવ હોવાને બદલે બંને એકમેકના સહચારી–સહાયકારી– [illegible] ઉભયના ઇષ્ટદેવ તો પરમાત્મા જ છે કે જેની ઉપાસના કરીને પરમપદ [illegible] કરી શકાય છે. ઉભયનું દંપતીજીવન માત્ર મૈત્રીભાવ ઉપરજ રચાવું જોઇએ, [illegible] જાણું ગુલામ છે એવો વિચાર જૈન દર્શનને જરા પણ સંમત નથી.' પ્રાચીન- [illegible] જૈન સ્રીઓ કેટલી મહત્ત્વતા ધરાવતી હતી, કેવું ઉચ્ચ સ્થાન જૈન ધાર્મિક [illegible] સ્રીઓને આપવામાં આવેલ છે તે બાબત સવિસ્તર દૃષ્ટાંતથી બતાવવા [illegible] સારો પ્રયાસ કર્યો છે. સ્રીઓ માટે નિર્મિત અંકને શોભાવે તેવો આ લેખ [illegible] જૈન બ્હેનો તે લેખ વાંચી પોતાની તેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ જાળવી રાખવા બનતો [illegible] અવશ્ય કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે. જૈન બંધુઓ પણ સ્રી ઉન્ન- [illegible] બનતી સહાય અવશ્ય આપશે તો બંનેના જીવનવ્યવહાર સરલ અને [illegible] થશે.

*   *   *   *   *

આ લેખની સાથેજ એક બીજો લેખ "જૈન સાહિત્યમાં સ્રીઓને સ્થાન." તે [illegible] શા. ગોકુળભાઈ નાનજી ગાંધી તરફથી લખાયેલ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરના લેખથી તદ્દન ભિન્ન પ્રકૃતિનો આ લેખ છે. અત્યારની જૈન સ્રીઓ દહેરે, [illegible] જવામાંજ બધો સમય ગુમાવે છે, ધાર્મિક ક્રિયામાંજ રક્ત રહે છે, પતિ, [illegible] તથા ગૃહની બીલકુલ દરકાર કરતી નથી તેવી ભાવના દેખાડનારો અને તત્સં- [illegible] સ્રીઓને ઉપદેશ આપનારો આ લેખ છે. અમને આ લેખ વાંચતાં જરા આશ્ચર્ય [illegible] છે. કદાચ કોઇ સ્રીઓ આવી રીતે વર્તણુક ચલાવતી હશે તેવી અપવાદ- [illegible] સ્રીઓને બાદ કરતાં આખા જૈન સ્રીસમાજને ફરજથી ચ્યુત થતો દર્શાવવા- [illegible] જે પ્રયાસ તે બંધુએ કર્યો છે તે અમને તો માન્ય નથી. માત્ર ધર્મકાર્યમાંજ [illegible] ગૃહકાર્ય ન કરવાં તેવો અમારા લખવાનો ઉદ્દેશ નથી, પણ સ્રીઓ ધર્મ- [illegible] કરે છે, અને તે કાર્ય હોય ત્યારે ગૃહસંસારની ફરજ બાજુએ મૂકે છે તેવા [illegible] આશયને અમો મળતા થતા નથી. કુટુંબ, બાળક, ગૃહ તે તો સ્રીઓને ગળે [illegible] છે. મોહમાં વધારે મગ્ન, સંસારમાં વધારે આસક્તિથી રહેનાર સ્રીઓ [illegible] વધારે પ્રવૃત્ત કેવી રીતે બને? મમત્વભાવ સ્રીઓથી છુટી શકતો હશે [illegible]? અમને તો તેમ લાગતું નથી. તે બંધુ તો લખે છે કે:—"ઉપદેશ આપવા- [illegible] સાંભળવાની ફેરબદલીને લીધેજ હાલની ઘણીખરી સ્રીઓ પોતાના પ્રભુ- [illegible] પતિની આજ્ઞા મેળવ્યા વિના એકદમ રજોહરણ તથા પુંજણી કાખમાં મારીને [illegible] દોડે છે. ગૃહાવસ્થાનું ગમે તે થાય, બાળકોની સાર સંભાળ લેવાય કે [illegible] પણ ત્યાં તો ગયેજ છુટકો. આમાંજ જાણે જૈનધર્મના ફરમાનની પૂર્ણાહુતિ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir
For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

થતી હોય એવી માન્યતાએ જડ ઘાલી છે, તેનું આ પરિણામ છે. પોતાના પતિની આજ્ઞા મેળવ્યા પછી જવું એજ જૈનધર્મનું ફરમાન છે. આવા ફરમાનોનો પાઠ વ્યાખ્યાનાદિમાંથી લોપ પામવાથી આવું પરિણામ આવ્યું છે. એનું ફળ એ થાય છે કે ગૃહવ્યવસ્થામાં મોટો ક્ષોભ ઉભો થાય છે. પતિને ખાવાપીવાના સાધનોમાં ગેરવ્યવસ્થા થાય છે, બાળકો રડ્યા કરે છે, અને ઘરનો નકામો બોજો પતિ ઉપર આવી પડે છે....ગૃહવ્યવસ્થામાં ડખલ કરીને, પતિને અશાતા ઉપજાવીને અને બચ્ચાંઓને રોતાં કકળતાં રખડતાં મૂકીને ધર્મસ્થાને દોડવામાં લાભ કરતાં નુકશાન વિશેષ છે. દરેકને શાતા ઉપજાવવી એમાંજ ખરેખરો જૈન ધર્મ રહ્યો છે. ઘરનાં માણસોને અશાતા ઉપજાવી ધર્મ બાંધવા જવું એ તો હસવા જેવું જ ગણાય. જૈન કોમમાં પતિસેવા અને બાળકોની સારવારનું સૂત્ર નષ્ટ થઇ ગયું છે, અને લુખું સુકું ધર્મતંત્ર વૃદ્ધિ પામતું જાય છે." આ વાત અમને તો અતિશયોક્તિ ભરેલી અને અપવાદસૂચક જણાય છે. ખરેખરા જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા કરવામાં પણ તેમણે બહુ ભૂલ ખાધી છે. જૈન બ્હેનોની ધર્મમાં આવી આસક્તિ થઇ હોય તેવું અમારા જાણવામાં તો આવેલ નથી. જો તેમણે કેટલીક વિધવાઓ કે જે સંતતિ વિનાની હોય છે તેને માટે લખ્યું હોત તો તે માની શકાત વળી આગળ ઉપર સિદ્ધનાં પંદર ભેદોમાં ગૃહલિંગે સિદ્ધનો ભેદ દર્શાવી તે બંધુ શું સૂચન કરવા માગે છે તેની સમજણ પડતી નથી. તેમના વિચાર પ્રમાણે તો ગૃહલિંગ ને સ્રીપણે સિદ્ધ થવામાં મોટો વિરોધ આવશે-બનીજ નહીં શકે. પતિપરાયણ રહેવું, ગૃહવ્યવસ્થા સાચવવી તેમાં મતભેદ નથી, પણ જૈન બ્હેનોની સ્થિતિનો જે ખ્યાલ તે બંધુ આપવા માંગે છે તે સત્ય હોય તેમ અમને જણાતું નથી. એક સાથે પ્રસિદ્ધ થયેલા બે જૂદી જૂદી દૃષ્ટિ દેખાડનારા લેખો વાંચતાં આ ખાસ અંકમાં નવીન આનંદ અનુભવાય છે.

* * * * *

મ્હોટા મ્હોટા ગામોમાં જ્યાં જૈનોની વસ્તી સારી હોય છે ત્યાં મ્હોટા મ્હોટા પર્વના દિવસોમાં ખાસ કરીને દેરાસરોમાં દર્શન કરવા જતાં ઘણી ભીડ જોવામાં આવે છે. સ્રી–પુરૂષોનો સંઘટ્ટ થઇ જાય છે, અને કોઇ કોઇ વખત તો વૈષ્ણવોના મંદિરમાં દેખાતો દેખાવ પણ થઈ જવાનો ભય રહે છે. શાસ્રકારો તો પ્રથમથી જ આવી વાતના જ્ઞાતા હતા, તેથી દેવવંદન ભાષ્યમાં તેમણે સ્પષ્ટ આદેશ કરેલ છે કેઃ—**वंदंति जिणे दाहिण दिसिठिआ पुरिस वामदिसि नारी.** પુરૂષોએ પ્રભુની જમણી બાજુએ અને સ્રીઓએ ડાબી બાજુએ ઉભા રહીને જિનેશ્વરને વંદના કરવી, અને ચૈત્યવંદન કરવા બેસતાં પણ તેજ વ્યવહાર સાચવવો. જો આ નિયમ દૃઢતાથી પાળવામાં આવે તો જે સંઘટ્ટ થતો દેરાસરોમાં જોવામાં આવે છે, અરસ-

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

એટલા માટે તેવી વસ્તુઓ તરત સાફ કરી ચોખાઈથી રહેવાથી માખીઓ બહુ થોડી ઉત્પન્ન થાય છે; વળી ઘરમાંના પ્રત્યેક ભોજનનાં ઠામો મજબુત, ઢાંકીને રાખવાથી તેઓને ખોરાક મળતો નથી, તેથી પણ તે સ્વતઃ ચાલી જાય છે. એક બાવાજીને બહુ ચેલા હતા, તેથી એક માણસે તેને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે 'આટલા બધા ચેલાઓને બવરાવવાનો તમે શો પ્રબંધ કર્યો છે ?' એટલે બાવાજી બોલ્યા કેઃ—"કશો પ્રબંધ કર્યો નથી, એટલે તેઓ ભૂખ્યા રહેશે તેથી સ્વતઃ જ ચાલ્યા જશે." માખી માટે પણ આજ પ્રબંધ કામનો છે. ઘરમાં સારી રીતે સ્વચ્છતા રાખવાથી અને ભોજનનાં ઠામો મજબુત, બંધ રાખવાથી માખીઓને ખાવાનું નહિ મળે, એટલે સ્વતઃ જ તેઓ ઘર છોડીને ચાલી જશે. અને ઉપદ્રવો થતા અટકશે." માખીઓ–ઉપરની દૃષ્ટિએ જરાપણ ઇજા નહિ કરનાર નિર્દોષ પ્રાણી છે, છતાં અસુઘડતાથી રહેનારને તે વધારે હેરાન કરે છે, તેથી દરેક ઘરમાં ચોખાઇની–સુઘડતાની આરોગ્ય માટે પણ કેટલી જરૂર છે તે ઉપરની બાબત સ્પષ્ટ દેખાડે છે.

परोपकाराय सतां विभूतयः ।

पवित्र–निष्पाप थवुं कोने नहि गमतुं होय ?

શુદ્ધ સાત્ત્વિક વિચાર વાણી અને વર્તનનો મહિમા અચિન્ત્ય છે.

शीलं परं भूषणम् । શીલ [સદાચાર] એ પરમ ભૂષણ છે.

પરસ્ત્રી અને વેશ્યાગમનથી અનેક અવગુણો તથા દુઃખો ઉત્પન્ન થતા જાણીને તેનો તરત કરવો જોઇતો ત્યાગ.

રાજહંસ જેવા સજ્જનો તો સ્વદારાસંતોષીજ હોય છે અને પરસ્ત્રીને સ્વમાતા સમાન લેખનારા હોય છે. ફક્ત નીતિના અજાણ–ઓછી અક્કલવાળાજ કુળમર્યાદા અને લોકલજ્જાનો ત્યાગ કરી પરસ્ત્રી કે વેશ્યાગમન કરી રાજી થાય છે. પરંતુ પરિણામે રાવણની પેરે તેમની દુર્દશાજ થાય છે. આ લોકમાં પણ પુષ્કળ અપયશ મેળવી અને જાનમાલની પુષ્કળ ખુવારી ખમી, અંતે અધોગતિજ પામે છે. કિંપાકનાં ફળ જેવાં ઉપર ઉપરથી સુંદર–મનોહર પણ ક્ષણિક વિષયસુખમાં મુંઝાઈ મરનારની અંતે ભારે દુર્દશા થાય છે. મદોન્મત્ત હાથી જેવા બળવાન્ યોદ્ધાના પણ એ દુષ્ટ કામરાગથી બુરા હાલ થાય છે. ખરજ ખણવી જેમ શરૂઆતમાં મીઠી લાગે છે પણ પરિણામે દુઃખદાયકજ નીવડે છે તેમ વિષયતૃપ્તિ પણ ક્ષણિકજ સંતોષ આપનાર અને અંતે દુઃખદાયીજ છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

બહારના રૂપરંગ જોઇને મૂઢ જનો તેમાં પતંગીઆની જેમ ઝંપલાય છે, પણ અંતે ખુવાર ખુવાર થઇ જાય છે. જ્યારે નરકમાં ધગધગતી લોઢાની પૂતળીને આલિંગન કરવા પરમાધામી ફરજ પાડે છે ત્યારેજ મૂર્ખ અને નફટ જીવને પોતાની ભારે ભૂલને માટે પારાવાર પસ્તાવો થાય છે. પણ તેથી વળે શું ? ત્યાં કોઇ ત્રાણ, શરણ કે આધારરૂપ થઇ શકતું નથી. એમ છતાં અજ્ઞાન જીવો એવાં કૃત્ય કરતાં અટકતા કે શરમાતા નથી. કુલટા નારી અથવા કુવેશ્યાના સંગથી થતા પારાવાર દોષો માટે (મનહર છંદની ચાલમાં) કહ્યું છે કે:—

"કાયાનું સુકૃત્ય જાય, ગાંઠનું ગરથ જાય, સ્વનારીનો સ્નેહ જાય, રૂપ જાય રંગથી;
ઉત્તમ સહુ કર્મ જાય, કુળના સહુ ધર્મ જાય, ગુરૂજનની શર્મ જાય, કામના ઉમંગથી;
ગુણાનુરાગ દૂર જાય, ધર્મપ્રીતિ નાશ થાય, રાજાથી પ્રતીત જાય, આત્મબુદ્ધિ ભંગથી,
જપ જાય તપ જાય, સંતાનોની આશ જાય, શિવપુરનો વાસ જાય, વેશ્યાના પ્રસંગથી."

"આ ભવ મીઠા પરભવ કોણે દીઠા?" એમ નાસ્તિકની જેમ માનનારા, માતેલા સાંઢની જેમ મોકળા સ્વચ્છંદપણે ફરે છે. આવાં ઉભયલોક વિરૂદ્ધ કૃત્યોથી તે પામર જીવો પોતાના કુળને કલંકિત કરે છે, અને હરાયાં ઢોરની જેમ અહીં તહીં ફરી, જ્યાં ત્યાં દુનીયાનો માર ખાઇને અંતે કમોતે મરીને દુર્ગતિમાં જાય છે. પરપુરૂષમાં લુબ્ધ થયેલી કુલટા નારીના પણ એવાજ બુરા હાલ થાય છે.

કહ્યું છે કે:—"પાપ બંધાયે રે અતિ ઘણાં, સુકૃત સકળ ક્ષય જાય; અબ્રહ્મચારીનું ચિંતવ્યું, કદીય સફળ નવિ થાય, પાપસ્થાનક ચોથું વરજીએ." એમ સમજી શાણાં ભાઇ બહેનોએ સીતા, રાજીમતી, સુદર્શન શેઠ અને સ્થૂળભદ્રજીની પેરે બહાદુરીથી બ્રહ્મચર્ય કે શીલરત્નને પોતાના પ્રાણની જેમ યત્નથી સાચવી રાખવું જોઇએ; જેથી "મંત્ર ફળે જગ જશ વધે, દેવ કરે રે સાંનિધ્ય; બ્રહ્મચર્ય ધરે જે નરા, તે પામે નવનિધ. પાપ૦" ઇત્યાદિક કલ્યાણકારી બોધ પામી કલ્યાણકારી માર્ગે ચાલશે તેમનું અવશ્ય કલ્યાણ થશે. ઇતિશમ્. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના ?

બ્રહ્મચર્ય અથવા સુશીલતા.

ચારિત્રના પ્રાણ—જીવન—આધારરૂપ અને શાશ્વતા મોક્ષસુખને અચુક મેળવી આપનાર એવા બ્રહ્મચર્યનું જે શુદ્ધ દીલથી સેવન કરે છે તે પવિત્ર આત્મા ઇન્દ્રાદિક દેવવડે પણ પૂજાય છે. બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવથી માનવો લાંબા આયુષ્યવાળા, સુંદર આકૃતિવાળા, મજબુત બાંધાવાળા, પુન્ય પ્રતાપવાળા અને મહાવીર્ય—પરાક્રમવાળા થાય છે, એમ સમજી સુજ્ઞ બંધુઓ અને બ્હેનોએ ઉત્તમ શીલ અલંકાર ધારીને સ્વમાનવદેહની સાર્થકતા કરી લેવા ચુકવું નહિ. કિં બહુના ! એ ઉત્તમ ગુણના અભ્યાસથી તમે, તમારાં સંતાન, કુટુંબ, જ્ઞાતિ અને સંઘ—સમાજ સહુ સુખી થઇ શકશો અને નિર્મળ જ્ઞાન—શ્રદ્ધા સહિત શુદ્ધ કરણીવડે આજ્ઞારાધક બની પરમ શાંતિ મેળવી શકશો.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ટુંકાણમાં બ્રહ્મચર્યનો મહિમા વર્ણવી ન શકાય એવો અપરંપાર છે. મન, વચન કાયાની પવિત્રતા રાખવી એટલે આપણા વિચાર વાણી અને આચાર શુદ્ધ ઉજળા રાખવા એનું નામ સુશીલતા.

ગૃહસ્થે પરસ્ત્રીને પોતાની માતા, બ્હેન કે પુત્રી જેવીજ લેખવી જોઇએ; ને બ્હેનોએ પરપુરૂષને પોતાના પિતા, બાંધવ કે પુત્ર જેવાજ લેખવા જોઈએ. મનથી, વચનથી કે કાયાથી એ નિયમનું ઉલ્લંઘન થવું નજ જોઇએ. જેનાં વિચાર પવિત્ર, જેનાં વચન પવિત્ર અને જેનાં આચરણ પવિત્રજ હોય તે આ લોકમાં પણ પુષ્કળ પ્રશંસા પામે છે અને પરલોકમાં પણ સુખી થાય છે. જેના વિચાર ભુંડા, જેનાં વચન ભુંડા અને જેના આચાર ભુંડાજ હોય છે તે પામર જીવો આ લોકમાં પણ પુષ્કળ નિંદાપાત્ર બને છે અને પરલોકમાં પણ નીચી ગતિ પામે છે.

ક્ષણભરના અસાર વિષયસુખને માટે નરકની અનંતી વેદના સહેવી પડશે. જરા આંખ મીંચીને વિચારી જુઓ કે તે કેમ સહી શકાશે? જુઓ! એક એક ઇંદ્રિયની પરવશતાથી પતંગીઆ, ભમરા, માછલાં, હાથીઓ અને હરણીઆઓના કેવા બુરા હાલ થાય છે? તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને પરવશ પડી રહેનારા જીવોના કેવા ભુંડા હાલ થશે તે વિચારો!

જે કોઇ પરઆશાના દાસ બને છે તેમને દુનિયા માત્રના દાસ બનવું પડે છે; પરંતુ જે કોઈ આશાને મારી કબજે કરી શકે છે તેનું દાસપણું આખી દુનીઆ કરે છે. સાર એ છે કે ઇંદ્રિયોના ગુલામ થઈ રહેવું તે મહા આપદાનોજ માર્ગ છે, અને ઇંદ્રિયોને કબજે કરી રાખવી તે પરમ સુખ સંપદાનો માર્ગ છે. તે બેમાંથી તમને પસંદ પડે તે આદરો, પણ ભવિષ્યનો વિચાર જરૂર કરજો; જેથી પરિણામે શોચ ન કરવો પડે અને સુખ સંપદા સહેજે આવી મળે.

સહુને સુખ ગમે છે-વ્હાલું લાગે છે. પરંતુ સુખનો માર્ગ સેવવાથીજ તે મળી શકે છે. દુઃખ કોને ગમે છે? પણ દુઃખનો માર્ગ ત્યજવાથીજ તે (દુઃખ) નો અંત આવી શકે છે. રાવણ જેવો રાજવી પણ અવળે રસ્તે ચડી જવાથી દુઃખી દુઃખી થઇ અસ્ત થઇ ગયો, દુનિયામાં બહુ ફીટકાર પામ્યો અને છેવટ નરકે ગયો. તે ભુલી નહિં જતાં સહુએ ચેતતા રહેવું જોઇએ. ખરા શીલના પ્રભાવથી સુદર્શન શેઠની શૂળી ભાંગીને સોનાનું સિંહાસન થઈ ગયું, દેવતાઓએ સુગંધી કુલોની વૃષ્ટિ કરી, રાજાએ બહુ સત્કાર કર્યો, દુનિયામાં ભારે યશવાદ થયો અને છેવટે શુદ્ધ ચારિત્રના પાલનવડે પોતે શાશ્વતા સુખ પામ્યા. તેમ સહુ ઉત્તમ સ્ત્રીપુરૂષો સદાય સુશીલતા સેવીને પરમ સુખી થવા યત્ન કરો. ઇતિશમ્.

સદ્દગુણાનુરાગી કર્પૂરવિજયજી.